

Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Tanulás- és Tanításmódszertani – Tudástechnológiai Szekció

**A vajdasági magyar óvodák nevelési sajátosságai
az 1970-es és 1980-as években**

Hanák Adél

Témavezető: Dr. Kovács Krisztina Ágnes

2022.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. A vajdasági óvodai nevelés és a magyar nyelvű óvodák nevelési és oktatáspolitikai háttere, sajátosságai az 1970-es és 1980-as évek között.....	5
1.1 A vajdasági kisebbség helyzete.....	6
1.2 A vizsgált időszak oktatáspolitikája	7
1.3 A magyar nyelvű óvodapedagógus-képzés Vajdaságban.....	7
1.4 A vajdasági óvodai nevelés törvényes szabályozása.....	8
1.5 A vajdasági óvodák működése.....	10
1.6 Az óvodás és bölcsődés gyermekek számának változásai 1975 és 1990 között Vajdaságban, továbbá az intézmények adatai 1975 és 1985 között.....	13
2. „Az iskoláskor előtti nevelés” című pedagógiai program elemzése.....	16
2.1 Óvodai nevelés a dokumentum tükrében.....	17
2.2 A gyermeki tevékenység megszervezésének és a napirend kialakításának alapkövetelményei az iskolás előtti intézményekben.....	19
2.3 Az óvodai „nevelés-oktatás” szervezése és a “Beszédkészség fejlesztése” című fejezet elemzése.....	21
2.4 A beszédkészség fejlesztésének feladatai.....	21
2.5 A beszédkészség fejlesztésének módszertana	23
2.6 A magyar nyelvű anyanyelvi foglalkozások anyaga	26
3. Az óvodai nevelés sajátosságainak elemzése az oral history módszer tükrében.....	29
3.1 Az interjúk eredményeinek elemzése.....	31
Összegzés.....	39
Felhasznált irodalom.....	41
Ábrák jegyzéke.....	43
Mellékletek.....	44

Bevezetés

Elméleti és módszertani alapok

Dolgozatom témája a vajdasági magyar óvodák nevelési sajátosságainak feltárása az 1970-es és 1980-as években. A vizsgálatom során a hangsúlyt az óvodai nevelési módszerek vizsgálatára helyeztem, amit a délvidéki óvodák működését meghatározó jogszabályok, szakmai dokumentumok tükrében és a vizsgált időszakban nevelőmunkát végző óvodapedagógusokkal készített interjúk alapján vizsgáltam.

A dolgozat címére, témájára azért esett a választásom, mert Vajdaságban élő magyar vagyok és szívügyemnek tekintem a Vajdasághoz és az óvodapedagógiához kapcsolódó témaköröket. A témám jelentőségét mutatja, hogy Magyarországon kevés olyan szakirodalom áll rendelkezésre, amely a vajdasági magyar nyelvű óvodai nevelés sajátosságait mutatja be. Jelen dolgozat a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar Jubileumi Emlékév alkalmából hirdetett „Óvodai élet, óvónői lét, óvónőképzés az 1960-as, 1970-es években” című neveléstörténeti pályázatra benyújtott pályamunkám volt, amit „Az álmok megvalósítása magyar óvónőként az 1960-as és 1970-es években Délvidéken” címmel nyújtottam be 2019-ben. A pályázat rögtön felkeltette az érdeklődésem, hiszen óvodapedagógus hallgatója vagyok a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának. Motivációmát fenntartotta a pályázaton való részvétel lehetősége, a kíváncsiság, hogy olyan témában kutatok, mely közel áll hozzám, kedves számomra. A pályázaton és annak eredményhirdetésén kellemes emlékeket és tapasztalatokat gyűjtöttem, mind a szakmai előadásokon, mind a résztvevők pályázati munkájából.

Ezt követően a kutatás folytatása során célom volt, hogy egy komplexebb és több szempontot felölelő kutatást végezzek. Munkám során elemeztem a vajdasági magyar óvodai nevelés célját, feladatait és főbb sajátosságait az 1975-ben kiadott központi óvodai pedagógiai program tükrében. Továbbá elemeztem a vajdasági magyar óvodapedagógusok feladatait és módszereit a gyermekek beszédfejlesztésében. Ezen felül feltártam a vajdasági magyar óvodapedagógusok szakmai feladatainak egy szűkebb területét a vizsgált időszakban óvodai nevelőmunkát végző óvodapedagógusokkal készített interjúk során.

A dolgozat vizsgálati kérdései között szerepel, hogy a tárgyalt időszakban milyen sajátosságokat mutatott az óvodai nevelés az elemzett pedagógiai program szerint, milyen módszerek, előírások szerint végezték az óvodapedagógusok a nevelőmunkájukat. Továbbá

vizsgáltam, hogy a beszédképesség fejlesztésének tanterve és annak korcsoportonkénti módszertana, milyen feltételek szerint valósult meg, milyen útmutatások és óvodapedagógusi feladatok voltak kiemelve a pedagógiai programban.

A kutatás második része az interjúkészítés során az alábbi kérdésekre kerestem a választ: (1) mi jellemezte az interjúalanyok pályaválasztási motivációját és a hivatás iránti elkötelezettségét; (2) hogyan működtek a Délvidéken, a Vajdaságban az óvodák 1960-as és 1970-es években; (3) milyen főbb aspektusai voltak az óvodapedagógusi nevelőmunkának a vizsgált időszakban; (4) milyen útmutatások, módszertani tartalmak szükségesek az interjúalanyok szerint az óvodapedagógusi hivatás későbbi hatékony nevelőmunkájához?

A kutatás során a klasszikus forrás-feltáró, -elemző, -értelmező, -kvalitatív módszert alkalmaztam, melynek során a Vajdasági Pedagógiai Intézet által kiadott 1975-ös „Az iskoláskor előtti nevelés” című óvodai pedagógiai programot elemeztem. Ezen felül alkalmaztam a dokumentumelemzés és az oral history módszereit is. A dokumentumelemzés módszerével elemeztem primer források tükrében azokat a programokat, dokumentumokat, csoportnaplót, amelyek a mindennapi óvodai nevelőmunkát meghatározták. Így elemeztem az „Útmutató az óvodai nevelőknek” (Uputstva vaspitaču dečjeg vrta) című kézikönyvet, a Vajdasági Pedagógiai Intézet által kiadott „Az iskoláskor előtti nevelés” (Predškolsko vaspitanje) című pedagógia programot, melyet primer forrásként használtam. Továbbá segítséget nyújtottak az óvodapedagógusok által készített éves-, hónapos-, heti- és napi tervek, valamint csoportnaplók. Ezek a források megvilágítják az óvodai élet mindennapjait. Oral history kutatási módszerrel készítettem tudatosan szervezett interjút öt olyan óvodapedagógussal, akik az 1960-as és az 1970-es években óvodában dolgoztak a Délvidéken, a célom pedig ezzel az volt, hogy a kutatási témának megfelelően felidézzék a pályaválasztással és az életpályával kapcsolatos történeti jelentőségű eseményeket és cselekvéseket. A múlt feltárásán keresztül törekedtem a hétköznapi dimenzióknak, eseményeknek és attitűdöknek a felszínre hozatalára. A felhasznált források során törekedtem arra, hogy minél több primer forrást használjak fel a vizsgálataimhoz. Kutatásom során olyan óvodapedagógusok pályafutását mutatom be, akiknél nyomon követhető a hivatással való azonosulás, munkájuk során folyamatosan törekedtek a szakmai innovációra. Jeles munkájukat a különböző szakmai elismerések, kitüntetések példázzák.

Kutatásom szakirodalmi háttérét nyújtották a vajdasági óvodai neveléssel kapcsolatos magyar és nemzetközi kutatások közül az oktatáspolitikai kérdéseket tárgyaló és a magyarországi

és a vajdasági óvodai neveléssel foglalkozó publikációk, továbbá a magyarországi óvodák történetét feltáró írások. A dolgozat felépítése három részre tagolódik: (1) vajdasági óvodai nevelés és a magyar nyelvű óvodák nevelési és oktatáspolitikai háttere, sajátosságai az 1970-es és 1980-as években, (2) a vajdasági óvodai nevelés elemzése „Az iskoláskor előtti nevelés” című pedagógiai program tükrében és (3) az 1970-es és 1980-as években nevelőmunkát végző óvodapedagógusokkal készített interjúk elemzése. Az első fejezet betekintést nyújt a vizsgált időszakban a vajdasági kisebbség helyzetébe, az oktatáspolitikájába, a magyar nyelvű óvodapedagógus képzésbe, a nevelés törvényes szabályozásába, az óvodák működésébe, az óvodás és bölcsődés gyermekek számának alakulásába, továbbá az intézmények bővülésének adataiba. A második fejezetben feltárássra kerül az óvodai nevelés megszervezése, a beszédképesség fejlesztésének feladatai, az anyanyelvi foglalkozások anyaga és a beszédképesség fejlesztésének módszertana. A harmadik részben az interjúk eredményeinek elemzése kerül bemutatásra.

1. A vajdasági óvodai nevelés és a magyar nyelvű óvodák nevelési és oktatáspolitikai háttere, sajátosságai 1970 és 1990 között

1.1 vajdasági kisebbség helyzete

A kisebbségi sorsra jutott magyarság helyzetének legjellegzetesebb kifejezője évtizedekre visszamenőleg az alárendeltségi állapot.

Ezek a sajátságos jelenségek az egyes országokban és időszakokban eltérő hatásfokkal és móddal jutottak kifejezésre. A háttérben rendszerint beolvasztási törekvések húzódtak meg, valamilyen asszimilációs folyamat (Gábrityné és Mirnics, 1997). A kisebbségi politika kialakulása az adott társadalmi-politikai rendszer uralkodó ideológiájának és törekvéseinek a függvénye. Döntő tényezőnek számít, hogy nemzetállam avagy polgári társadalom megalapozását tűzik-e ki célul. A vizsgált időszakban Jugoszlávia sok nemzetiséget fogott össze, együtt éltek a magyarok, szerbek, horvátok, szlovének, bosnyákok, montenegróiak, macedónok és albánok. A jugoszláviai, illetve vajdasági magyarok a kisebbségi politika különböző változatainak és törekvéseinek korlátai között éltek az elmúlt évtizedekben, az első világháború utáni időktől napjainkig, amely sokakat meghatározott (Gábrityné és Mirnics, 1997). Voltak nehéz idők, de kifejezetten jó időszakok is. Az úgynevezett szocialista vagy titói Jugoszláviában az uralmon lévő Jugoszláv Kommunista Párt határozta meg a kisebbségi politikát. Eszerint a föderatív Jugoszláviában minden nép (nemzet) egyenjogúságot élvezett. Ennek szellemében már 1945. augusztus 10-én engedélyezték a kisebbségi iskolák és oktatási egységek megnyitását. A mindenható párt jelszava és törekvése a testvériség-egység eszméjének megvalósítása volt a politikában és a közéletben is (Gábrityné és Mirnics, 1997).

Különböző szóbeli beszámolók szerint a társadalmi berendezkedés a kommunista rendszer (szocialista köntösben) szerint működött, amelyben érezhetőnek bizonyultak a pozitív és negatív hatások. Ezen a vidéken élőknek komoly akadályokon kellett átjutniuk ahhoz, hogy az egyéni kibontakozásuk sikeres legyen, amelynek oka a határok közé szorítás. Az érvényesülési lehetőség adott volt, aki tehette és akarta, hogy a családért, közösségért vagy saját magáért tegyen valamit, az találhatott esélyt rá. Magyarországhoz képest Jugoszlávia az 1960-as és 1970-es években sokkal rugalmasabb volt. A közösségi szellem a testvériség-egység ideológia szerint funkcionált, amely a többnemzetiségű államban nagyon sikeresen működött. Ezt példázza az olyan szintű elfogadás és megértés a nemzetek között, amely máshol nem volt ismert. Az ellentétek elsimultak, a magyar ajkúak békében, barátságban és nyugalomban élhettek együtt más nemzetiségűekkel. Ennek az

időszaknak a biztonsága és nyugalma miatt, az emberi jó viszonyok mellett nem kellett félni a holnapi naptól, lehetett tervezni, építeni, szabadon utazni, beszélni a saját anyanyelvet.

Jugoszlávia világszerte ismert volt a többnemzetiségéről és az összetartozásáról, egzisztenciát biztosított, teremtési lehetőségeket adott, sokan csak úgy emlékeznek vissza, hogy a „teremtés időszaka”. Nem volt szabad szóban vagy bármilyen formában szidalmazni, bántalmazni, megszólalni bárkit is a mássága, eltérő nemzetisége és vallása miatt, mert ez komoly következményekkel járt. Adán új városnegyedek nyíltak, családi és többemeletes tömbházak épültek, a gazdaság rohamosan fejlődni kezdett, az állami szférán kívül magáncégek is sikeresen működhettek. A lehetőség megadatott, hogy mindenki a számára legmegfelelőbb körülményt válassza, a megélhetést biztosítani tudták a családnak és maguknak, igazán emberbarát időszak volt. A nyaralás, telelés szabadon történhetett, elutazhattak bárhova az emberek. Fontos, hogy a magyar nemzetiségűek bárhol gyakorolhatták a magyarságukat, ez segítette a mai napig tartó erős magyarságtudat, hagyományőrzés tiszteletének megtartását Vajdaságban. A magyarság- motívum kiemelt szerepet kapott, például abban is, hogy a helységnévtáblákat magyar nyelven is kiírták a falvak, városok, községek határaiban, de volt, ahol 4-5 nyelven is feltüntették azt, ez pedig az elfogadást jelképezte. Az adminisztratív ügyeket magyar nyelven végezhatték, nem volt elnyomás, vagy asszimilációs törekvés.

1.2 A vizsgált időszak oktatáspolitikája

Vajdaság 1944 márciusától autonóm tartományként, a Josip Broz Tito¹ által vezetett szocialista Jugoszlávia része lett. Az autonóm tartomány cím azt jelenti, hogy Vajdaság törvényhozói és jogalkotói hatalommal lett felruházva többek között az oktatás területén is. Jugoszlávia területén élő kisebbségek számára számos jogot biztosított Josip Broz Tito már kezdettől fogva, különösképpen az oktatás és a nevelés területén. Lehetőséget adott mindenki számára az anyanyelven történő tanulásra az óvodától egészen a középiskoláig minden szinten (később főiskolán is, 1952-től) (Pálinkás, 1984).

Az elemzett dokumentumot, az „Iskoláskor előtti nevelést“, melynek műfaja tanterv, megelőzte néhány program, dokumentum, melyek előzetesen használatban voltak. *„A korszak első éveiben – a Szovjetunióval való szakításig – szovjet mintára próbálták újraszervezni az iskoláskor előtti intézményeket. Ennek egyik eredménye volt az „Uputstva vaspitaču dečijeg vrta” című,*

---

¹ Josip Broz Tito (1892-1980): Jugoszláv forradalmár, miniszterelnök és államfő.

szovjet mintára készült óvodai kézikönyv 1948-as kiadása” (Kopas-Vukašinović, 2004, 59–60. o. in: Raffai, Raffai-Vukov, Mikuska, 2018). Tehát az „Az iskoláskor előtti nevelés” című kézikönyv elődje az „Uputstva vaspitaču dečijeg vrta” című kézikönyv. Ezt követte az 1969-ben hatályba lépett gyermekek harmadik életévétől az iskolás korig terjedő időszakának oktatási-nevelési programja. Ennek szellemében került kidolgozásra a vizsgált kézikönyv (Az iskoláskor előtti nevelés), melyet 1975-ben adtak ki először. Ezt követően, „1985-ben az 1975-os programot kiegészítve Vajdaságban kiadták a korabeli vélemények szerint minőségi előrelépést jelentő óvodai programot, amely rugalmasabb óvodai tervezést és a tevékenységek átjárhatóságát biztosította” (Az iskoláskor előtti nevelés, 1985).

Az 1975-ben kiadott pedagógiai program a megjelenésétől 1990-ig volt érvényben. Pontosabban azért, mert Slobodan Milošević² ráhatásával 1990-ben elfogadták Szerbia új Alkotmányát, amellyel jogi keretet biztosítottak annak, hogy Vajdaság autonómiáját felszámolják. Ezáltal Vajdaság központosítására is sor került, megszűntek a törvényhozó és jogalkotó jogai az oktatás területén is (anyagi, jogi szempont), így Belgrádban született döntés a vajdasági oktatásról, ennek értelmében az iskoláskor előtti intézményekről és azok munkájáról is (Gábrityné-Mirnic, 1997).

1.3 A magyar nyelvű óvodapedagógus-képzés a Vajdaságban

Szóbeli beszámolókból kaphatunk képet arról, hogy az oktatás nagy fejlődésnek indult, az államberendezkedés nem szabott nagyon szigorú szabályokat. A gyermekek már az óvodától kezdve egészen az egyetemig tartó tanulmányaikat anyanyelvükön végezhették, tehát a magyar nemzetiségűek magyar osztályban, magyar közösségben tanulhattak, magyar nyelven. A felsőoktatási intézmények magyar tanszékekkel is rendelkeztek, amely a vizsgált időszakban megszokott jelenségnek számított. Fontos megjegyezni, hogy példaértékű az a mentalitás ebben a békés időszakban, hogy nem volt megkülönböztetés, a saját kultúrát, nyelvet, szokásokat mind szabadon gyakorolhatták, sőt a vallásszabadság is jelen volt. Az iskoláztatási lehetőség egész Vajdaságban biztosított volt, nagyobb központ Szabadkán és Újvidéken állt rendelkezésre. Az oktatásban is jól funkcionált a testvériség-egység mentalitás, ezt bizonyítja, hogy táborokat szerveztek, ahol a gyerekek jobban megismerték egymást és kultúrájukat, szokásaikat. Az oktatók

---

² Slobodan Milošević (1941-2006) 1989-1997-ig miniszterelnök, szocialista párt elnöke. 1990 júliusában megalapította a Szerbiai Szocialista Pártot.

oktatói szabadsággal rendelkeztek.

A második világháború után jó ideig nem volt lehetőség a magyar nyelvű felsőoktatásra, ez megváltozott, amikor 1952-ben megnyílt Újvidéken magyar nyelven a tanítóképző intézmény, ahol óvodapedagógus képzés is folyt. Ettől kezdve a vajdasági magyar nemzetiségű és ajkú diákoknak lehetőségük nyílt, hogy az óvodapedagógiát magyar nyelven sajátíthassák el. Eleinte középiskolai végzettséget kapott az a diák, aki befejezte itt a tanulmányait, viszont később változtak a törvények, és aki dolgozni szeretett volna, az a kijelölt iskolákban továbbtanulással főiskolai szintre tudta emelni tudását. Az óvodapedagógus képzésre jelentkezőknek alkalmassági vizsgán kellett részt venni, és sikeres felvétellel juthattak be a képzésre. Az alkalmassági magyar nyelv, ének-zene és testnevelés területekből állt. A magyar nyelvű (ötéves) óvónőképzés az újvidéki óvónőképzőben kezdődött az 1952/53-as tanévben. 1973-ban az óvónőképzés bekerült a felsőfokú képzésbe, ami az óvodapedagógiai pálya presztízsét emelte. 1974-ig a középfokú képzésben 293 magyar nemzetiségű óvónő szerzett ott oklevelet (Gábrityné és Mirnics, 1997).

1.4 A vajdasági óvodai nevelés törvényes szabályozása

Az iskoláskor előtti nevelés és oktatásról szóló törvény, pontosabban a Vajdasági Szocialista Autonóm Tartomány alkotmánytörvénye 118. szakaszának 2. bekezdése 35 szakaszból áll. Az iskoláskor előtti oktatásról és nevelésről szóló törvényt a Vajdasági SZAT Hivatalos Lapja (ld. 1. sz. m.) az 1972/27. számában jelentette meg december 31-én. A törvény kitér az iskoláskor előtti nevelés és oktatás feladataira, a nevelés-oktatás helyszíneire, az oktatás nyelvére, a bármely testi és szellemi fogyatékkal együtt élő gyermek nevelésére, a korosztályok, csoportok és azok létszámára, az ott tartózkodás időtartamára, az intézmények működésére. Továbbá kifejti a „szakkáderekhez”³ tartozó személyeket, az oktató-nevelő munkát végző személyek szakképzettségének követelményeit, a heti munkaidőt, a fizetést, az adminisztrációt és a törvény hatályba lépésének időpontját.

A törvény az iskoláskor előtti nevelés és oktatás célját a következőképpen fogalmazza meg: *„Az iskoláskor előtti nevelés és oktatás olyan oktató-nevelő tevékenység, amellyel a korszerű tudomány tételeire és marxizmus-leninizmus és az öngazgatói szocializmus eszmei alapjaira építve biztosítja az iskoláskor előtti korú gyermek fizikai és pszichikai fejlődése sokoldalú*

---

³ Korhű kifejezés. A szakkáder kifejezést ebben az időben az óvodai légkörben a nevelők, az egészségügyi dolgozók és a szakmunkatársak képviselték.

irányítását” (VSZAT alkotmánytörvény 118. szakasz 2. bekezdés in: VSZAT Hivatalos Lap 1972/27. szám 601. pont 1. szakasz, 941. oldal). Az 1974-ben megírt alkotmány és annak bizonyos részei Marx és Engels tanaira épült. A Jugoszláv Szocialista Föderatív Köztársaság sokkal liberálisabb volt, mint a környező országok, akik orosz fennhatóság alatt álltak. A törvényben megfogalmazott cél esetében látható a marxizmus-leninizmus fogalom, kifejezés. Földi Pál, főiskolai adjunktus írása szerint: *A marxi—lenini filozófia a marxizmus—leninizmus ideológiájának, a marxista—leninista párt politikájának, az elnyomott és kizsákmányolt néptömegek forradalmának, a szocializmus világméretű győzelmének és a kommunizmus építésének elméleti bázisa. A marxista— leninista filozófiai materializmus a munkásosztály forradalmi pártjának tudományos világnézete* (Földi, 1959, 297 p.). Jugoszlávia tehát figyelembe vette a marxi tanításokat, de a dogmatikus részét megtagadták, ezért is volt feszültség a JSZSZK⁴ és a Szovjetunió között az 1950-es évektől az 1960-as évek közepéig. Szigorú, a tételekhez mereven ragaszkodó részei a tantételeknek, gondolkodás nélküli elfogadtatása és elfogadása volt a dogmatizmus. Viszont ebben az esetben, ezeket a szigorú tantételeket, melyeket előírtak, nem tartotta be Jugoszlávia, megtagadta. A színes összetételű nemzetek igényeinek nem felelt meg a szigorú szabályozás, a marxi kommunista elvek nem fértek volna bele abba a bizonyos szabad szellemiségbe, amely jellemezte az országot nemzetektől függetlenül (Például szabad nyelvhasználat, szabad utazási lehetőségek, anyanyelven való tanulás, vallásszabadság, szabad kereskedelem stb. Ez mind nem valósulhatott volna meg, ha a dogmatikus részt nem tagadja meg az ország). A dogmatikus rész megtagadása azt jelentette, hogy nem voltak beszámraztatások,⁵ szigorú megkötések, szabályok a gazdaságban, kultúrában, vallásban, oktatásban, mivel a népesség összetétele eltérő, ezért a felsorolt területeken szabadon lehetett kibontakozni. „*Lenin tanításainak tehát lényegi vonása, hogy az oktatás és az ismeretszerzés korszerű módszereivel, a kommunista nevelés eszközeivel az iskolának el kell érnie, hogy a tanulók tudatosan gondolják át és dolgozzák fel azokat az ismereteket, amelyek birtokában nemcsak megértik a kommunista építés feladatait, hanem képesek azokat aktívan végrehajtani*” (Reisz, 1977, 257. p.). A törvénybe foglalt marxizmus-leninizmus eszmék az óvodai életben nem sok területen mutatkoztak meg valóságban. Szóbeli beszámolókból kiderült, hogy az óvodapedagógusoknak pártagnak kellett lenniük és

---

⁴ Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság

⁵ Termények, haszonállatok egy részének ingyenes beszolgáltatása az állam felé.

havonta egy gyűlésen részt kellett venniük. Az óvodai oktatás és nevelés nézőpontjából nem érződött semmilyen ráhatás, később az iskolai oktatásnál már néhány helyen igen.

1.5 A vajdasági óvodák működése

A Szovjetunióval való szakításig szovjet mintára próbálták újraszervezni az iskoláskor előtti intézményeket. Ennek egyik eredménye volt az Uputstva vaspitaču dečjeg vrta (Útmutató az óvodai nevelőknek) című, szovjet mintára készült óvodai kézikönyv 1948-as kiadása. Ez a dokumentum meghatározta az óvodai tevékenység célját, az óvodapedagógusok feladatait, a napi munka menetét, az óvodai szabadfoglalkozások mellett a kötelező foglalkozások – ma is meglévő területeit, amelyek az anyanyelv (beszédkészség), a testnevelés, a környezeti ismeret, a képzőművészet, a zene és a matematikai alapfogalmak ismeretére vonatkoztak. Részben a kiadvány hatására megjelentek az óvodában a napjainkig is megtalálható korosztály szerinti csoportok: a kiscsoport 3-tól 4 éves korú, a középső csoport 4-től 5 éves korú, és a nagycsoport (iskolaelőkészítő) 5-től 6 éveskorú gyermekek számára (Kopas-Vukašinović, 2004). A bölcsődék elkülönültek az óvodáktól, ahol az óvodai nevelés máig jelen lévő két megvalósítási formáját vezettek be: a félnapos (négy órás) óvodát és az egésznapos óvodát napközivel (Kamenov, 1987). Az 1969-ben megjelenő a „Vaspitni rad u predškolskim ustanovama” (Nevelőmunka az iskoláskor előtti intézményekben) kézikönyv az óvodáknak nagy segítséget nyújtott. A program szerint az óvodai nevelést és „oktatást” szocialista ideológia jellemezte. Az óvodák működését az „Uputstva vaspitaču dečjeg vrta” (Útmutató az óvodai nevelőknek) című, szerbhorvát nyelvű kézikönyv határozta meg kezdetben, amelyet minden óvodapedagógusnak használnia kellett.

A program szerinti „nevelő-oktatói” munka tartalmazta a testi nevelést, a természet és társadalomismereteket, a beszédfejlesztést (anyanyelv), a matematikai képzetek kialakítását, zenei fejlesztést, képzőművészeti nevelést, a különféle anyagokkal való munkát és az erkölcsi nevelést. Ezen kívül foglalkoztak még a növényvilág, az állatvilág, az otthon, a szülők és munkájuk, valamint az óvoda és a környezet témájával, melyeket beépítettek a mindennapokba. A beszédkészségre nagyon nagy hangsúlyt fektettek.

Az állami ünnepeken kívül megtartották a gyermekhetet, a Télapó-várást, a nőnapot, az óvodások fogadását és búcsúztatását. Újításként át kellett szervezni a csoportszobákat és különböző sarkokat kellett berendezni, mint például a babasarkot. A magyar nyelvű óvodapedagógusok segítségére szolgált a Virágoskert című vers-és dalgyűjtemény, valamint a Mézeskalács című

gyermeklap, melyet nagyon szívesen használtak. Az óvónők sokszor látogatták az iskolákat a gyermekekkel, hogy ezzel is felkészítsék őket az iskolai életre. A feljegyzések szerint az óvodai továbbképzésekben képzőművészetből, bábjátékból és bábkészítésből az adai Jakobovics Margaretta (interjúalany) nyújtott segítséget a szakmabelieknek (Szloboda, 1996).

1969-ben lépett hatályba a gyermekek harmadik életévétől az iskolás korig terjedő időszakának oktatási-nevelési programja. Ez alapján külön kidolgozták és lefordították a szerbhorvát, illetve a horvátszerb mellett a magyar, szlovák, román és a ruszin nyelveken a beszédkézség tanításának és a környezeti nyelv ⁶ elsajátításának módszertanát.

1975-ben jelent meg a Predškolsko vaspitanje című (Az iskoláskor előtti nevelés) első vajdasági pedagógiai program (ld. 2. sz. m.), amit a Vajdasági Pedagógiai Intézet⁷ koordinálásával hoztak létre. A szerbhorvát és a magyar dokumentum címlapját az 1. ábra mutatja. A kézikönyv a térségben elsőként nyújtotta a bölcsődék kidolgozott szakmai anyagát, illetve a gyermekek harmadik életévétől kezdődő óvodai programot. Ebben a „tantervben”, amelyet magyar nyelven is kiadtak, a fent felsorolt kötelező foglalkozások mellett a nagycsoportos, iskolaelőkészítő csoport tevékenységei kiegészültek a környezetnyelv tanításának programjával. A vajdasági magyarok által lakott területeken a szerbhorvát tagozatokban magyar nyelvet, a magyar tagozatokban pedig szerbhorvát nyelvet tanultak a gyermekek önálló foglalkozás formájában. A foglalkozások célja az volt, hogy megteremtsék az iskolai környezetbe való szocializációt és a tanuláshoz szükséges anyagokat (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

„Az iskoláskor előtti nevelés” (Predškolsko vaspitanje) című pedagógiai program a következőképpen határozta meg a nevelés célját: „*Szocialista önigazgatású társadalmunk nevelési célja – az alkotó egyéniség sokoldalú kialakítása – egységes, így ebből erednek az iskoláskor előtti nevelés céljai is. Ezek a célok szabják meg, hogy milyen egyéniséget kell nevelni, tehát hozzájuk igazodik az iskoláskor előtti intézmények oktatási-nevelési tevékenysége is. E célokból és a gyerekekkel kapcsolatos tudományos ismeretekből kiindulva – ismerve fejlődésének törvényszerűségeit, viselkedését, tevékenységét, lélektani adottságait és ezek szerepét a fejlődésben – meg kell választani a nevelés céljainak valóra váltását szolgáló legcélravezetőbb módszereket*

---

⁶ A vizsgált időszakban Jugoszláviában a szerbhorvát és a horvátszerb nyelv volt az állam nyelve, tehát a magyar vagy bármely más nemzetiségű embereknek a környezet nyelvét képezte.

⁷ Vajdasági Pedagógia Intézet: 1957-ben hozták létre és a mai napig működik, igazgatója Puskás János.

és eszközöket, és nem utolsósorban e szerint kell megszabni az oktatás tartalmát. Az iskoláskor előtti intézményekben az említett célokhoz igazodó oktatói-nevelői munka folyamán törekedni kell a gyerek egészségének ápolására, a zavartalan fejlődés és a sikeres továbbtanulás feltételeinek a biztosítására. Így eleget teszünk a szellemi, szociális, erkölcsi és esztétikai nevelés követelményeinek. „⁸

A nevelési program fő célja a gyermek szociális magatartásának legmagasabb szintre való emelése és az iskolára való felkészítés. Az óvodai nevelés-oktatás célja a sokoldalú személyiség kialakítása, amely a tudásszerzés és a képességek fejlesztése útján valósul meg, és ezáltal előkészíti a munkára és az öngazgatásban való részvételre. Hozzájárul a személyes testi és szellemi képességek fejlesztéséhez és az alapvető egészségügyi szokások kialakításához. Hatást gyakorol a gyermek szociális magatartásának fejlesztésére. Fejleszti a gyermek alkotóképességét és esztétikai érzékét. Kielégíti a gyermekjáték iránti szükségleteit. Felkészíti a gyermeket az iskolai életre. Az oktató-nevelő munka a marxizmus tanain, a szocialista öngazgatáson, a korszerű tudományon, valamint a pozitív pedagógiai gyakorlaton alapul. Az oktatás volt a hangsúlyosabb, fontosnak tartották, hogy minél többet tudjanak a gyerekek, de a nevelésre is nagy hangsúlyt fektettek (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

Az óvodapedagógusoknak az éves nevelési tervet és programot minden tanévre ki kellett dolgozni legkésőbb szeptember 15-ig. A tervezet elkészítésénél mindenek előtt figyelembe kellett venni az óvodai nevelés és oktatás programot (Predškolsko vaspitanje-Az iskoláskor előtti nevelés). A kidolgozott tervezetnek be kellett tartania a terv előírásait.

Az 1960-as és 1970-es években többnyire nem voltak különböző anyanyelvű gyermekekből

---

⁸ „Cilj vaspitanja u našem samoupravnom socijalističkom društvu – svestrano razvijena stvaralačka ličnost – je jedinstven, te iz tog opšteg zajedničkog cilja vaspitanja proizilazi i cilj predškolskog vaspitanja. Njime se utvrđuje kakvu ličnost treba formirati i prema tom cilju se usmerava celokupna vaspitno-obrazovna delatnost i u predškolskim ustanovama. Pozaleći od tog cilja vaspitanja i naučnih saznanja o detetu – o njegovom razvoju – određuju se metode, sredstva i sadržaji pomoću kojih se cilj vaspitanja realizuje. Vaspitnom delatnošću koja sledi ovaj cilj vaspitanja u predškolskom periodu razvoja treba da se obezbedi zdravlje i postave temelji za normalan razvoj deteta i za dalje uspešno obrazovanje i vaspitanje i da se realizuju i posebni zadaci fizičkog, intelektualnog, socijalnog, moralnog i estetskog vaspitanja.”

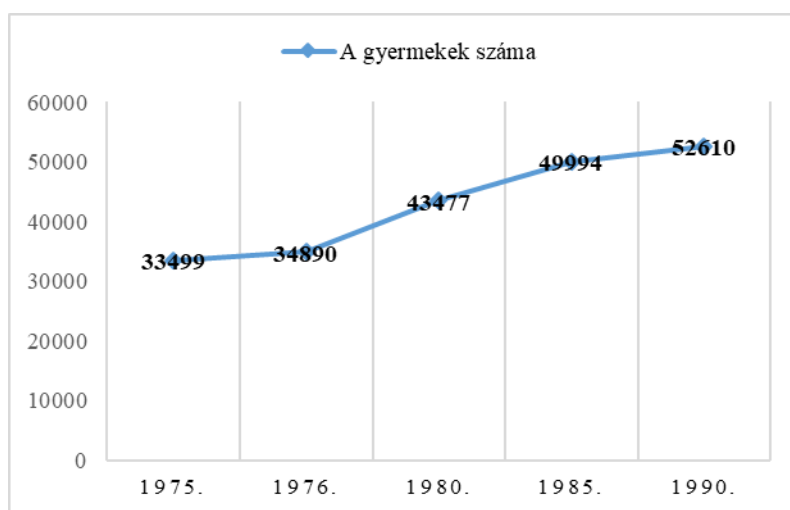
álló, vegyes óvodai csoportok. A kétnyelvűséget a környezetnyelv tanítása mellett egyéb módszerekkel próbálták segíteni. 1962-től megkezdődik a magyar kísérleti csoportokban a szerbhorvát nyelvű oktatás, és ugyanúgy a szerbhorvát kísérleti csoportokban a magyar nyelvű. A munkatervet a Pedagógiai Intézet dolgozta ki, ami 10 évig volt érvényben. Ez után a tervet elfogadták Vajdaság egész területén, és a gyakorlatban is alkalmazták. Párhuzamosan ezzel, 4 olyan kétnyelvű tagozat munkáját kísérték figyelemmel, ahol a gyerekek különböző anyanyelvűek voltak (Mačković, Runje, Srdić és Vass, 2004). Erre az időszakra utal Szabadkán a Kertváros egyik óvodájában tevékenykedő pedagógus 1963/64-es tanévre vonatkozó jelentése: „Egyes gyerekek gyengén beszélték a szerb nyelvet, ezen a területen is sokat elértünk. A gyerekeknek sokat meséltem, olvastam, ami a szókincsük gazdagodását eredményezte” (Mačković, Runje, Srdić és Vass, 2004). Egyes kutatások szerint Szabadkán azokban az óvodákban, ahol több különböző nyelvű csoport is működött, csak a kötelező foglalkozások zajlottak elkülönülve, a játékszobában és a szabadban töltött idő alatt a különböző anyanyelvű gyerekek együtt játszottak, nyelvtanulásukat ez is motiválta, önkéntelenül is sokat megtanultak a másik nyelvből.

Az óvodák jól felszereltek voltak infrastrukturálisan és technikailag is, ezáltal színvonalas munkát tudtak végezni az óvodapedagógusok. A vajdasági óvodák csoportszobáit korszerűen, megfelelő bútorzattal szerelték fel. Sok óvoda rádiót és diavetítőt is biztosított a gyermekek számára helységtől függően- a támogatások alapján, melyet a község biztosított. Igyekeztek mindig újítani, új épületekkel gyarapítani az intézeteket. Az Adától 18 km-re található Zenta város büszke lehetett a vizsgált időszakban, hogy itt az óvoda már 1866. július 1-én megnyitotta kapuit a gyermekek előtt, Vajdaságban másodikként. Az óvoda létesítésének gondolata Benedek Elek apáté volt, aki anyagilag is támogatta a létrehozást. Erre a célra 1864-ben felajánlott 300 forintot (Szloboda, 1996).

1.6 Az óvodás és bölcsődés gyermekek számának változásai 1975 és 1990 között Vajdaságban, továbbá az intézmények bővülésének adatai 1975 és 1985 között

A következőkben két diagram elemzésére kerül sor, amelyek bemutatják a Szerb Szocialista Köztársaság statisztikai hivatalának 1975-, 1976-, 1980-, 1984-ben bejegyzett és a Szerb Köztársaság statisztikai hivatalának 1990. évi adatai az óvodás és bölcsődés gyermekek, továbbá az intézmények számára vonatkozóan.

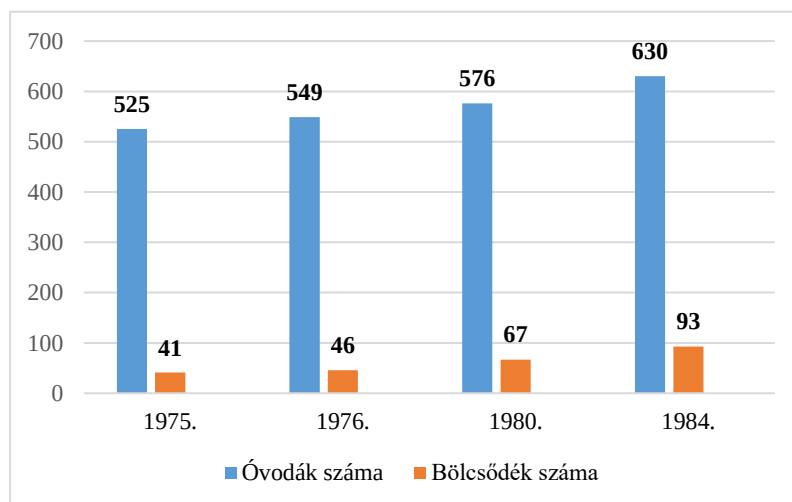
„Az iskoláskor előtti nevelés” című vizsgált kézikönyv kiadásának évében, 1975-ben Vajdaság területén az óvodás és bölcsődés gyermekek száma 33.499 volt. Az 1971-es népszámlálás alapján, (amely az 1975-ös adatokhoz viszonyítva a legközelebbi népszámlálás) a statisztikai adatok bizonyítják, hogy Vajdaság területén 1.952.533 személy élt, ebből 1975-ben 33.499 gyermek részesült óvodai és bölcsődei nevelésben. Ehhez viszonyítva a következő évben, 1976-ban pedig 34.890, ami azt jelenti, hogy 1391 gyermekkel bővültek az óvodás vagy bölcsődés intézmények csoportjai. Négy évvel később, 1980-ban a gyermekek száma 43.477-re növekedett, majd 1985-ben 49.994-re. Az 1981-es népszámlálás adatai szerint Vajdaságban összesen 2.034.772 lakos élt, mely szerint ebből 43.477 gyermek volt óvodás vagy bölcsődés. A két vizsgált dátum között 6417 a gyarapodás. 1990-ben a gyarapodás tovább növekedett 52.610-re, amely szerint 1975-hez viszonyítva az emelkedés 19.111. A diagramon látható, hogy az első (1975) dátum és az utolsó (1990) dátum között 15 év telt el, folyamatosan növekedett az óvodai és bölcsődei nevelésben részt vevő gyerekek száma, továbbá ez 57,049 %-os növekedést jelent, amely az első számú ábrán látható.

1. sz. ábra: Az óvodás és bölcsődés gyermekek száma 1975 és 1990 között Vajdaságban

A második diagramon látható az 1975 és 1984 közötti óvodai és bölcsődei intézmények számának gyarapodása. Kék színnel jelöltem az óvodák, míg sárgával a bölcsődék növekedését. Az intézmények bővülése folyamatos volt az évek alatt. Látványos, hogy az óvodai intézmények jelentősen nagyobb számban voltak jelen Vajdaságban a bölcsődei intézményekhez viszonyítva. 1975-ben 525 óvoda volt, míg 41 bölcsőde. A következő évben, 1976-ban az óvodák húsz intézménnyel, míg a bölcsődék ötten bővültek. 1980-ban az óvodák 576-ra, majd 1984-ben 630-ra

növekedtek, míg a bölcsődék száma 1980-ban 67-re, 1984-ben pedig 93-ra bővült. A két adatot összehasonlítva feltűnő, hogy az óvodák száma csak kevesebb mint 20%-kal, amíg a bölcsődék intézményei 55,914%-kal növekedtek, viszont a két adat (630 és 93) között jelentős a különbség, melyet bizonyít a második számú ábra.

2. sz. ábra: Az intézmények száma 1975 és 1985 között Vajdaságban

A két diagram elemzése alapján megállapítható, hogy 1975 és 1990 között Vajdaságban az óvodai és bölcsődei nevelésben részt vevő gyermekek száma a két dátum között folyamatosan növekedett. Továbbá az óvodai és bölcsődei intézmények szintén folyamatosan gyarapodtak 1975 és 1984 között. Ezek a növekvések valószínűleg köszönhetőek a népszaporulatnak, az esetleges bevándorlásoknak, ezáltal feltehetően több gyermeknek volt szüksége óvodai, bölcsődei nevelésre, melyek által szükséges volt az intézmények bővítésére is.

2. Az óvodai nevelés sajátosságainak elemzése az oral history módszer tükrében

A tantervben megtalálhatóak a kitűzött célok, feladatok, a szervezési formák, a tevékenységek tartalma, az utasítások, a szülőkkel való együttműködés, az életkori sajátosságok, a megvalósítás, az alapkövetelmények és a nevelésben részt vevő intézmények feladatai, lényeges ismérvei.

Az 1975-ös kiadású vizsgált kézikönyv (Az iskoláskor előtti nevelés) az 1972-es a Vajdasági SZAT Hivatalos Lapjának ⁹ 1972/27. számában megjelentek szerinti követelmények, elvárások és előírásoknak megfelelően írták meg. Jugoszláviában 1975-től, azon belül Vajdaságban az óvodai nevelést-oktatást egy tanterv határozta meg 1985-ig, mivel ekkor került átdolgozásra a dokumentum (szintén Az iskoláskor előtti nevelés címet kapta), majd az 1990-es évektől a Kamenov-féle¹⁰ pedagógiai programot használták. A vizsgált időszakban az oktatás szót használták az óvodai nevelésben, mivel az oktatás volt a hangsúlyosabb. A tanterv kidolgozói fontosnak tartották, hogy minél nagyobb általános ismerettel rendelkezzenek a gyerekek, de emellett a nevelésre is nagy hangsúlyt fektettek. Az oktatás szó és a „tanterv” kifejezés, műfaj az óvodai nevelés iskolás jellegére és a didaktikus oktatásra, jelentőségére hívja fel a figyelmet. A kézikönyv első lapján is az említett kifejezés szerepel.

Kézikönyv formájában jelent meg a program 1975-ben a Vajdasági SZAT-ban működő iskoláskor előtti nevelési és oktatási intézmények számára, és a Vajdasági Pedagógiai Intézet a Tartományi Tankönyvkiadó Intézet (Újvidéken) által adta ki. A kézikönyv címe „Az iskoláskor előtti nevelés”¹¹ továbbá „A Vajdasági SZAT-ban” alcímmel illeték, amely pontosítja a területre való vonatkozást. Az elemzett dokumentum 1975-től 1985-ig volt érvényben. A kézikönyv szerbhorvát¹² és magyar nyelven is megjelent. A szerbhorvát nyelvű dokumentum szerzője

---

⁹ Az 1. számmal jelölt mellékleténél látható a Vajdasági SZAT Hivatalos Lapjának fedőlapja

¹⁰ A Kamenov-féle pedagógiai programot Dr. Emil Kamenov (1940-2017) dolgozta ki, melynek címe Predškolska Pedagogija (Iskoláskor előtti pedagógia). Az Emil Kamenov-féle programnak két változata volt („A” és „B”). Az óvodapedagógusok szabadon választhattak a kétféle alternatíva közül. Az „A” program hasonlított a mai tematikus tervezéshez, egy témát egy héten keresztül dolgoztak fel, nagy szabadságot adott a gyermeknek. A „B” verziót az óvodapedagógus tervezte meg, így lehetett készülni különböző ünnepkörökre például. Ez a program csak az óvodai életre hagyatkozott, nem hívta segítségül a szülőket, míg az „A” program lehetőséget adott a szülőkkel való együttműködésre. Később kialakította az iskolaelőkészítő programot („B” program bővített változata). A program nem titkolt feladata a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatása, az iskolai életre való felkészítése. A program segítségével a gyermek olyan személyes tapasztalatokra tehet szert, amelyek segítségével képességei fejlődnek, személyes hozzáállása új alapokat kap, ezzel is segítve az átmenetet, illetve az iskolai életre való alkalmazkodást (Kamenov, 2007) Ez a program a B program bővített változata.

¹¹ Szerbhorvát nyelven: Predškolsko Vaspitanje u socijalističkom autonomnoj pokrajini Vojvodini.

¹² A vizsgált időszakban Jugoszláviában szerbhorvát és horvátszerb nyelv volt az állam nyelve, tehát a magyar vagy bármely más nemzetiségű embereknek a környezete nyelvét képezte.

Miodrag Bogosavljev, Julijan Bugariu és Magdalena Hornjak, szerkesztője pedig mr Milena Vučetić. A magyar nyelvű kiadvány szerzője egyezik a szerbhorvát kiadvánnyal, továbbá szerkesztője Szarvas János. A dokumentum elkészülésében részt vett számos magyar és szerbhorvát nemzetiségű kolléga, akik a Vajdasági SZAT Oktatásügyi Tanácsának bizottságának tagjai voltak a vizsgált időszakban. A bölcsődés gyermekek oktató-nevelő tevékenységének tantervét a Tartomány Pedagógiai Intézet 1975. március 4-i ülésén, az óvodás korú gyermekek oktató-nevelő tevékenységének tantervét pedig az 1974. június 27-i ülésén fogadta el. *„A törvényes rendelkezésekből kiindulva a Tartományi Pedagógiai Intézet kidolgozta az oktatási-nevelési munka programját külön harmadik életévig és külön a harmadik életévtől az iskolás korig terjedő időszakra”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 7. p.). Tehát a tanterv magába foglalja a bölcsődés (első, második és harmadik életév) gyermekek, illetve a kis-, középső, és nagycsoportos gyermekek tantervét. A bölcsődei korosztály oktatásával és nevelésével foglalkozó program, tanterv, amely ebben a kézikönyvben kapott helyet, az első dokumentum volt az országban, amely ezzel foglalkozott (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975). Mivel a dokumentum a bölcsődei és az iskoláskor előtti oktatást-nevelést is magába foglalja, ezért megállapítható, hogy egy komplex tanterv.

Fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgált időszakban Vajdaság autonóm tartományként önállóságának köszönhetően saját pedagógiai program (Az iskoláskor előtti nevelés) alapján folytathatta a nevelőmunkát az intézményekben. Ehhez hozzátartozott, hogy az alapelv központi volt országos szinten, melyet a Vajdasági SZAT Tanügyi Tanács feldolgozott és így alkalmazkodva (egyetlen egy) saját programot hozott létre.

2.1 Óvodai nevelés a dokumentum tükrében

A fejezet során ismertetem a dokumentum tükrében az iskoláskor előtti oktatás-nevelés célját, feladatait, a fejlesztési területeket, az óvodapedagógus feladatait. A továbbiakban pedig a gyermeki tevékenység megszervezésének és a napirend kialakításának alapkövetelményeit az iskoláskor előtti intézményekben, illetve az intézmények közös jellemzőit.

„Az iskoláskor előtti nevelés” című kézikönyv a következőképp határozza meg az iskoláskor előtti oktatás-nevelés célját: *„Az általános nevelési célok megvalósítása az óvodáskorban elsősorban függ a gyermekek pszichofizikai adottságaitól. Ezek az adottságok lehetővé teszik a további oktató-nevelő munka megalapozását. Tehát az óvodai nevelés célja az,*

hogy a társadalmi lehetőségekhez mértén biztosítsa a legfiatalabb generációnak az egészséges, vidám gyermekkort, valamint, hogy az általános nevelési célokkal és a gyermek pszichofizikai fejlődésének törvényszerűségeivel összhangban hozzájáruljon az erkölcsi, értelmi, esztétikai és testneveléshez” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 79 p.). Az idézet szerint megállapítható, hogy az óvodapedagógusoknak bizonyos mértékben a gyermek fizikai, értelmi, társadalmi igényeihez, lehetőségeihez mértén alkalmazkodniuk kell és ennek megfelelően alakítani az óvodai élet mindennapjait, követelményeit, hogy minden gyermek képességei a lehető legnagyobb mértékben kifejezésre jussanak.

Az óvodai nevelés-oktatás feladatait a célok alapján a következőképpen fogalmazták meg: Az „*egészséges fizikai fejlődés alapjainak*” biztosítása magába foglalja a foglalkozásokat, hogy a gyermek szervezete számára megteremtse a kedvező feltételeket az edzéshez, a nélkülözhetetlen egészségügyi és kulturális szokások megvalósításához, illetve a munka és a játék során az ügyesség és a szabályos mozdulatok fejlesztéséhez. A következő feladat az erkölcsi nevelés, mely szerint „*ki kell fejleszteni a gyermek erkölcsi arculatának alapelemeit*”. A szeretetre neveléssel (szülők, család és a gyermek közvetlen környezete), a barátság, az együttműködés, a segítség érzésének megtapasztalásával, az egykorú társakkal való játszással, alapvető „munkaszokások” fejlesztésével és a mások iránti tisztelet, a megbecsülés kialakítása által kívánja fejleszteni a gyermek erkölcsi arculatát.

A gyermek szellemi képességeinek fejlesztését is hangsúlyozza a pedagógiai program a feladatok között. A természettel, környezettel való ismerkedéssel, kapcsolattal, a játszással és a különböző társas tevékenységek által kívánja fejleszteni a megfigyelőkészséget és a kifejezőkészséget. A játékos további tevékenységek által emlékezőkészséget és figyelmet, gondolkodókészséget, akaraterőt, illetve a beszéd ápolása, a szókincs és a kifejezési kultúra gyarapításával kívánja fejleszteni a gyermek szellemi képességeit.

A feladatok között szerepel az esztétikai nevelés, melyről a program úgy szól, hogy „*ki kell fejleszteni az esztétikai ítéletre, a természet és az emberi alkotások (gyermekirodalom, zene, képek stb.) szépségének megfigyelésére való hajlamot, fantáziájának és alkotótevékenységének mozgásban, dalban, rajzban, modellezésben és hasonlókban való megnyilvánulását*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 80 p.).

Ezekből a célokból és feladatokból kiindulva következtethető, hogy az iskoláskor előtti nevelés kiterjed a gyermekek egészségvédelmére, továbbá a saját testi fejlődésükről való

gondolkodásra, illetve az óvodapedagógus feladataként jelöli meg, hogy célirányosan összpontosítanak arra, hogy sokrétűen, sokszínűen, harmonikusan, fokozatosan fejlesszék az óvodás korú gyermekek képességeit és tulajdonságait.

2.2 A gyermeki tevékenység megszervezésének és a napirend kialakításának alapkövetelményei az iskoláskor előtti intézményekben

A tanterv már az elején hangsúlyozza, hogy a gyermekek szükségleteinek kielégítése az egyik legfontosabb követelmény, amit mindenekelőtt szem előtt kell tartani, mint például a napirend kialakításánál és a gyermek tevékenységének megszervezésénél.

Az iskoláskor előtti intézményekben (bölcsőde, óvoda) a napirend és a belső élet megszervezésénél több szempontot figyelembe vettek a szakmai program szerint. Tehát a megszervezés és a kialakítás függött: *„az egyes intézmények működésének objektív feltételeitől és körülményeitől, a gyermek tartózkodásának idejétől (a dolgozó szülők igényei szerint), a vidék éghajlati jellegzetességeitől és egyebektől”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 80 p.). Az intézményekben a belső felépítés során a kézikönyv felhívja a figyelmet a rugalmasságra és a különbözőségekre, mivel egyéb okok miatt eltérőek lehetnek a létesítményekben a felépítések. Ilyen például, hogy eltérő lehet a falvakban, városokban, hogy a gyermek egész napos, félnapos, kétváltásos időszakban tartózkodik az intézményben, étkezéssel vagy anélkül, a további anyagi, személyzeti vagy egyéb lehetőségekhez mérten. Az egész napos vagy félnapos tartózkodást a törvény szerint az intézmény határozta meg.

Az iskoláskor előtti nevelést biztosító intézmények rendelkeznek közös jellegzetességekkel, amelyek a belső felépítés és a gyerekek életkori sajátosságaira tekintet nélkül közősek. (1.) Az intézményekben egységes oktató-nevelő feladatokat valósítanak meg az egységes nevelés céljából eredően. (2.) Az egységes tanterv alapján szervezik és végzik a gyermekekkel folyó oktató-nevelő munkát. (3.) Egységes a gyermekek oktatásának és nevelésének szervezése, mely korszerű neveléstudomány tételein alapul. Továbbá a gyermekek pszichofizikai képességeihez mérten, ehhez megfelelő tartalmak, eszközök és módszerek, módok segítségével valósul meg (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975). A szakképzett nevelők által vezetett foglalkozások és játékok, a gyermekek munkája alapvető tevékenységi forma.

Az óvoda nyitvatartása a szülők szükségleteit is figyelembe veszi. Tehát a gyermek tartózkodása meghosszabbítható, ezért ebben az esetben körültekintőnek kell lenni a gyermekek

életritmusát illetően, és a tevékenységének megszervezésekor. A helyes időbeosztásnak biztosítania kell, hogy a napirend megfeleljen a gyermek szükségleteinek (fizikai, szellemi fejlődés, szabad játék, szabad levegőn tartózkodás, pihenés, tevékenységek egyenletes váltakozása), továbbá az oktató-nevelő munkát sikeresen szervezzék meg, illetve, hogy a nevelési feladatok megvalósuljanak.

„A gyermeki tevékenység megszervezése” című fejezet kiemeli törekedni kell arra, hogy az intézmények napirendje harmonikusan egészítse ki a családi életritmust. A gyermekek fejlődésének ritmusának és aktivitásának követése érdekében konzultáljon az óvodapedagógus a szülőkkel, szükség esetén pedig segítse őket.

A napirend meghatározása az óvónői tanács és a munkaközösség feladata, melyet a későbbi mindennapi munka során következetesen be is kell tartani, azért, hogy a gyermekek magukévá tegyék, és megfelelő szokásokat alakítsanak ki. A gyermekekkel szembeni követelmények és szabályok, amelyekhez tartaniuk kell magukat, legyenek érthetőek, összhangban legyenek a lehetőségeikkel, szükségleteikkel, hogy az iskoláskor előtti intézményben kellemesen érezhessék magukat.

A pszichológiai-pedagógiai és egészségügyi követelmények alapján az adott munkakörülményektől függően, szem előtt kell tartani a gyermekek lehetőségeit és a szülők szükségleteit, a napirendnek, közösségi életnek megszervezésre kell kerülnie minden korcsoport számára. Tehát a korcsoportok munkája az oktatási-nevelési programon alapszik és ennek megvalósításához legalább 38 munkahétre van szükség.

A tanterv korcsoportonként kitér arra, hogy milyen oktatási-nevelési feladatokat kell szem előtt tartani a gyermekek napjának beosztását (reggeli, foglalkozások, szabad levegőn való tartózkodás, ebéd, pihenés, alvás utáni tevékenységek) illetően. Továbbá a kézikönyv részletesen és széleskörűen kifejti a különböző tevékenységek megszervezését és lebonyolítását, amely tartalmazza a hozzá kapcsolódó feladatokat, tartalmat, és utasításokat. A tanterv tartalmazza a testnevelés és egészségügyi nevelés, a környezetismeret, a beszédkészség fejlesztése (magyar nyelv), a zenei nevelés, a képzőművészeti nevelés tevékenységeket. A középső csoporttól megjelenik az elemi matematikai fogalmak kialakítása, nagycsoportban a társadalmi és természeti környezetismeret, illetve a környezet nyelve (szerbhorvát). A tevékenységek kifejtése után egy külön fejezet található a kézikönyvben, ahol az „Utasítások a tanterv megvalósítására” részben külön-külön tevékenységekként betekintést nyerhetünk részletes leírásba a megvalósítást illetően.

2.3. Az óvodai „nevelés-oktatás” szervezése és a „Beszédkészség fejlesztése” című fejezet elemzése

Az oktató-nevelő tevékenységek óvodai és nevelési feladatai közül (testnevelés és egészségügyi nevelés, környezetismeret, a beszédkészség fejlesztése, képzőművészeti nevelés, zenei nevelés, elemi matematikai fogalmak kialakítása, a környezet nyelve) a beszédkészség fejlesztését választottam, mert úgy gondolom, hogy a témához, illetve az anyanyelvemhez kapcsolódóan ez áll hozzám legközelebb. A beszédkészség fejlesztésének fontosságát és annak minél fiatalabb korban való elkezdését nélkülözhetetlennek tartom. A mindennapi élet része a helyes beszéd, ezért is olyan fontos, hogy az óvodában a gyermekekkel minél többet foglalkozzanak játékosan a beszédkészségüket fejlesztve. A továbbiakban az óvodai beszédfejlesztés módszerei kerülnek elemzésre a „Az iskoláskor előtti nevelés” című kézikönyv alapján. Bemutatom a kézikönyv által előírt korcsoportonkénti beszédkészség fejlesztése, azon belül pedig a beszédkészség feladatai és az anyanyelvi foglalkozások anyagait.

A „Beszédkészség fejlesztése” című fejezet felépítése szerint a beszédkészség fejlesztésének feladatait, az anyanyelvi foglalkozások anyagait, az utasításokat és az irodalmi művek válogatásait foglalja magába.

2.4 A beszédkészség fejlesztésének feladatai

A korcsoportonkénti fejlesztéssel kapcsolatban részletes leírás található a tantervben, nagy hangsúly fektetnek az beszédkészség fejlesztésére, és annak megvalósítására. Elsőként a *kiscsoportos* gyermekek beszédkészségének fejlesztését ismertetem.

A feladatok közé tartozik, hogy nagyon fontos a gyermekben felkelteni a vágyat arra, hogy kifejezze magát, és hogy elmondja mindazt, amit átél, érez, gondol vagy cselekszik, ezáltal is gazdagítva a szókincsét, szókészletét. Továbbá a beszélőszerveinek megfelelő, helyes használata, a hangképzés elsajátítása, fontos, hogy meg tudja különböztetni és helyesen használja a hangokat. Az óvodapedagógus feladataira is felhívja a figyelmet a tanterv. Például az ő feladata, hogy segítse a gyermeket abban, hogy észrevegye és sikeresen megkülönböztesse a hangerőt, a hangmagasságot, illetve a hangsúlyt, a szünetet, a hanglejtést és a beszédsebességet, továbbá ezeket alkalmazni tudja a beszédében. „(...) - szoktassuk a gyermeket a gondolatainak pontos kifejezésére, szoktassuk le az akadozásról, dadogásról, selypítésről és minden olyan akadályról, amely beszédében jelentkezhet;” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 97 p.). A következő

pont arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyermeket motiválni, biztatni kell, hogy az elképzelése szerint próbálja kifejezni magát, ezáltal is csökkentse a beszédében jelentkező dadogást, selypítést, akadozást és az esetlegesen előforduló beszédhibákat. A dokumentum szerint ebben a korban: „(...) – ismertessük vele a fejlettségi fokának megfelelő legjelesebb irodalmi alkotásokat (...) és főleg a népköltészeti termékeket;” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 97 p.). Ebből adódóan a gyermek képességeinek és tudásának megfelelő fejlettségi szinthez mérten a legjelesebb irodalmi és különösképpen a népköltészeti alkotások kerüljenek ismertetésre (válogatás a magyar irodalomból, a jugoszláv népek és nemzetiségek irodalmából és világirodalomból).

A *középső csoportban* a feladatok a fentiekre épülnek. Ebben a korcsoportban a kiscsoportos korosztály feladataira épülve, további feladatként jelölik a valamennyi beszédhang helyes képzését, illetve megkülönböztetését, és a többi társ beszédének meghallgatását. Ide tartozik még a gyermek szókincsének állandó jellegű gyarapítása és a helyes mondatalkotás. Következő feladat, hogy a gyermek az érzelmeit és a gondolatait értelmesen fejezze ki. A továbbiakban feltüntetik a helyes beszédre való nevelést, mely szerint: „(...) így fejlesztjük önbizalmát az őt körülvevő világ kifejezésében, valamint társaihoz való viszonyulásában;” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 124 p.). Tehát, ha a gyermek biztos magában és a beszédében, könnyen nyitottabbá válik a környező világgal való ismerkedés során és a gondolatainak szavakkal való megfogalmazásában, illetve társas kapcsolatok kialakításában.

A soron következő korcsoport a *nagycsoport*. Ebben a csoportban a beszédképesség fejlesztése további feladatokkal bővül. A feladatok közé tartozik a beszélőszervek helyes működtetése és használatának továbbfejlesztése, a helyes hangképzés. Az állandó szókincsbővítés itt is megjelenik: „(...) – a gyermek érdeklődésének fokozása az őt körülvevő világ (tárgyak, emberek, események) megismerésére, hogy állandóan bővüljön szókincsa és aktivizálja a gyermek kifejezőkészségét;” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 157 p.). A következő a gyermek nyelvtanilag helyes beszédének és az irodalmi nyelv használatának elsajátítása. A felnőttek társaságában pontos beszédre, illetve mások beszédének figyelmes meghallgatására való nevelés. További feladat: „(...) – a kulturált viselkedéssel kapcsolatos szavak beszédben való alkalmazása és használata, s ezáltal erkölcsi magatartása is kialakul;” Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 157 p.). A soron levő feladata az óvodapedagógusoknak: „(...) – a helyes és kifejező mesélésre, versmondásra való tanítás – ezáltal megszerettetjük vele a szép beszédet;” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 157 p.). Az utolsó pontban a gyermek könyvek iránti érdeklődésének fejlesztése

kerül kifejtésre, továbbá az, hogy a fejlettségi szintjének megfelelő népköltészeti vagy irodalmi alkotások révén a gyermek érdeklődését kell felkelteni, s ennek során fejleszteni az erkölcsi és érzelmi világát (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975). Az utolsó két feladatból pontosan következtethető, hogy a kézikönyv készítői számára fontos volt, hogy az óvodapedagógus helyes mintát és példát mutasson a gyermek számára, továbbá elengedhetetlennek tartották az irodalmi, népköltészeti alkotások alkalmazását és bevonását az óvodai élet mindennapjaiba.

2.5 A beszédkésztség fejlesztésének módszertana

A kézikönyvben a különböző tevékenységek korosztályonkénti tanterve után látható egy „Utasítás” címmel ellátott fejezet. Ebben a korosztályra vonatkozó jellemzők, illetve módszertani javaslatok, útmutatások és tanácsok találhatóak az óvodapedagógusok számára, továbbá, hogy mire kell fokozott figyelmet fordítaniuk. Ezekből a javaslatokból említek néhányat korcsoportonként ebben a részben a beszédkésztség és anyanyelv fejlesztéséből.

A *kiscsoport* utasításainál (a másik két csoportnál is kiemeli szintén) elsőként említi a kézikönyv, hogy „*a nevelőnek – a tervszerű és rendszeres beszédfejlesztés kezdete előtt – alaposan meg kell ismernie a gyermek beszédkésztségének a szintjét és jellegzetességeit*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 98.p). Továbbá kiemeli, hogy objektív és szakszerű felmérést is javasol dr. Smilja Vasićnak a hangok és artikulációra vonatkozó tesztjével, amely valószínűleg ma már nem használatos. Ebben a korosztályban fontosnak tarja a tanterv, hogy a gyermeket szoktassák arra, hogy figyelje saját és mások beszédét, nevezzék meg az általuk végzett cselekvéseket, illetve, hogy a társai beszédét ne szakítsák félbe (türelem). Előírja a kézikönyv, hogy „*a beszédfejlesztés programjának a feladatait folyamatosan kell megvalósítani az egyes munkaformák kereteiben (játék, más tevékenységek, egyéni és csoportmunka)*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 99. p.). Felhívja a figyelmet, hogy az oktató-nevelő munka során szervezetten, a segédeszközök alkalmazásával fejlesszék a gyermek beszédét. Kiemelt fontosságúnak tartja az irodalmi szövegek feldolgozását. Ennél a korosztálynál az artikulációs gyakorlatok végzésére hívja fel a figyelmet a különféle didaktikai játékok közben, illetve, hogy a játékos hangképzési gyakorlatok segítségével számos készséget fejleszthetünk. Az irodalmi szövegek közül a versek, mesék, szójátékok, kiolvasók elengedhetetlenek, hiszen ezek segítségével gyakorolhatók a hangok kiejtése. A gyermekek képesség szerinti differenciálására is felhívja a figyelmet, melyet a könyv „a gyermek fejlettségi szintjének elveként” említ. Szintén kiemeli a gyermekirodalom felhasználásának

fontosságát, továbbá előírja, hogy az óvodapedagógus („nevelő”) *„dolgozzon fel 6-8 olyan szöveget, melyek tartalma közel áll hozzájuk (vers, próza) (...) meséljen rövidebb meséket, olvasson fel vagy szavaljon el megfelelő verseket, (...) a népmesegyűjtemények és kiolvasók jó szolgálatot tehetnek”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 100, 101 p.). Továbbá részletes leírás jellemzi a különféle báb-és árnyjátékok, az ismert színészek előadásában előadott irodalmi szövegek, költemények és a gyermeklapok („Mézeskalács”¹³) használatát .

A részletes leírás mellé mellékeltek egy címsort, a klasszikus és az akkori gyermekirodalmi alkotásokból. Megtalálható a felsorolásban a: Cini-cini muzsika, Csip-csip csóka, Süssünk, süssünk!, Csanádi Imre, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Illyés Gyula, Gazdag Erzs, Osvát Erzsébet, Szüdi György, Szabó Lőrinc, Fehér Ferenc és Dragan Lukić alkotásai, költeményei. Továbbá magyar, jugoszláv, szlovák, angol és német eredetű népmeséket, műmeséket találhatunk gyűjtőjük, szerzőjük feltüntetésével, ezek között a jól ismert A kis gömböc, Icinke-picinke, A három kismalac és a farkas, Sün Balázs, Nagytakarítás a napnál, A kiskakas gyémánt félkrajcárja, satöbbi műveket (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

A középső csoportnál szintén felhívja a figyelmet a kézikönyv a gyermek beszédkésztség szintjének felmérésére. Kihangsúlyozza, hogy az óvodapedagógusnak szem előtt kell tartania a gyermek szókincsbővítését és a kifejezések gazdagítását. A gyermek szabályos, rövid mondatok alkotására, gondolatának kifejezésére, a kérdésekre való válaszadásra, a helyes beszédstruktúrára való nevelését fontosnak tartja ebben a korban a program. Kiemeli, hogy a gyermekekkel *„8-10 rövidebb verset dolgozzunk fel, s közben ügyeljünk az ezek helyes értelmezésére (...), egy év alatt 4-6 prózai szöveget, mesét dolgozzunk fel velük (...), a szöveget rögzíteni kell, hogy tartós élmény maradjon”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 126 p.). Kiemelt fontosságúnak tartja, a gyermek mese iránti igényeinek kielégítését, mely a könyvben is olvasható: *„reggel, a napi foglalkozások közben, kirándulásokon stb.”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 126 p.). Szintén érzékelteti az irodalmi szövegek fontosságát, melyek alkalmával végezhetőek artikulációs gyakorlatok is (szójátékok, tréfás versikék, kiolvasók), továbbá a kézikönyv lényegesnek tartja ebben a korban a hangsúlyozásra fordított megfelelő időt (Az iskoláskor előtti nevelés). Rámutat arra, hogy jó szolgálatot tehetnek ennél a korosztálynál *„ a kézzel mozgatható játékbabák, a kézre*

---

¹³ Mézeskalács Gyermeklap: Ma is vásárolható gyermeklap, „5-10 éves gyerekeknek készül, s a tanévben havonta jelenik meg (évi 10 szám, A5 formátum, 36 oldal, fele négyszínnyomású, belső oldalai matt, borítója fényes)” In: <https://napocska.hu/j-pajts-s-mzeskalcs-jvidk/> (2022.01.05.)

húzott bábuk is” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 126, 127 p.). Továbbá az akkori korszerű auditív és audovizuális eszközök (gramofon, magnetofon, rádió, televízió, film) használatát is említi, például ezek használatával az ismert színészek előadása, mesék és gyermekversek hallgatását. A filmek, rajz-és bábfilmek, állatok életéről szóló dokumentumfilmek alkalmazását a beszédfejlesztés eszközeként hangsúlyozza, bár ehhez több előkészület szükséges (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

Az előző korosztálynak ajánlott irodalmi tartalmak mellett részletes leírást kaphatunk újfent. Ezek között szerepel a jól ismert Megfogtam egy szúnyogot, a Hét mondóka, továbbá a Naphívogató és a Paripám, csudaszép pejko. A versek közül az előző csoportnál felsorolt szerzők mellé társulnak Jankovich Ferenc, Várnai Zseni és Móra Ferenc művei. A mesék kategóriánál szintén nagy választék tárul elénk, ezek között a különböző népmesék mellé társulnak a Grimm, Lengyel Balázs, Móra Ferenc, Gárdonyi Géza, La Fontaine, Contantinescu, Andersen, Zeltán, Viktor Eftimiu, Benedek Elek, Donáth Blanka és Deák Ferenc meséi (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

A *nagycsoportos* korosztály esetében, mint, ahogy az előző két csoportnál is látható volt, elsőként emeli ki a kézikönyv, hogy a gyermekek beszédképességének szintjét fel kell mérni. Ebből levonható, hogy a gyermekek fejlődését folyamatosan nyomon követték az iskoláskor előtti intézményekben. Ebben a korosztályban az utasítás szerint összetettebb feladatokat is adhat az óvodapedagógus, továbbá a pontos és helyes beszéd elsajátítására, illetve a szókincsbővítésre is felhívja a figyelmet. Az óvodapedagógusok számára kihangsúlyozza (mind a három csoportnál), hogy „*Tiszta, irodalmi nyelven kell beszélniük, ne használjanak tájszavakat; beszédük legyen színes, változatos, kifejező*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 158 p.). A nagycsoportos óvoda gyermekeknél a mások iránti kritikus viszonyulást is jelöli fejlesztendő területként. A könyv elsődleges célként a beszédképesség fejlesztésénél így vélekedik: „*Az elsődleges célunk itt is a szabályos kiejtés elsajátítása, a szókincs gyarapítása, a nyelvtani szempontból szabályos beszéd megalapozása*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975, 159 p.). Az alkotóképességet fejlesztő játékokon és spontán beszélgetéseken kívül a külön foglalkozások keretein belül szervezett beszédfejlesztést is hangsúlyozza, még hozzá játékos gyakorlatok tervszerű és következetes használatával. A kézikönyv szerint, azokkal a gyermekekkel, akik nem jártak előzetesen bölcsődébe, napközibe, külön is kell foglalkozni, hogy mihamarabb felzárkózzanak, továbbá „kirívó” esetekben a szakorvosok bevonását is javasolja.

Jelen korosztályban a gyerekeket összefüggő, folyékony beszédre kell nevelni, továbbá a hatodik életév végén az önálló verselést, mesélést (történet, történés, mese) is meghatározza a dokumentum. Az oktató-nevelő munka során az előző két csoportnál szintén említett módszereket ebben a korosztályban is javasolják, amelyek a „(...) *játékos beszédfejlesztő gyakorlatok, kiolvasók, tréfás versikék, találós kérdések, légzési gyakorlatok, szójátékok*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 160 p.). A továbbiakban megjelenik az ismert szövegek dramatizálása, vagy az óvodai bábszínházba való bevonásuk, előadásokra való felkészülés is. A gyermekek nyelvi alkotókészségének fejlesztése érdekében javasolja a könyv a „levélírást”, mely során az óvodapedagógus leírja a gyermek által fogalmazott szöveget, történetet egy távol élő barátnak, szülőknek, nagyszülőknek. Szintén megjelenik a film, rajz-és bábfilm, dokumentum-és oktatófilm használata.

Az irodalmi szövegek használatára szintén felhívja a figyelmet, illetve a lehető legtöbb kínálkozó alkalom kihasználására beszédfejlesztés céljából. A prózai szövegek zenei kísérete ebben a korosztályban is megjelenik, a zenébe való belelátás a fantázia és a kreativitás fejlesztésével. Az óvodás korosztályok között a legidősebb, tehát a nagycsoportos gyermekek számára a dokumentum 8-10 verset és 4-6 mesének feldolgozását jelöli a megszokott verselésen, mesélésen kívül (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

A nagycsoportos gyermekek számára a korábban említett alkotások mellett tovább bővül az irodalmi ajánlás Nádaly Zoltán, Csanádi György, Keszthely Zoltán, Tarbay Ede, Fekete Gyula, Petőfi Sándor, József Attila, Hárs László műveivel. Tovább a meserepertoár Arany László, Katajev, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Ela Peroci, Tamási Áron, Fazekas Anna és Gyulai Pál meséivel bővül (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

2.6 A magyar nyelvű anyanyelvi foglalkozások anyaga

Ebben a fejezetben a beszédképesség korcsoportonkénti-foglalkozások anyagait mutatom be. Beleértve például a beszélőszervek működtetését, a helyes hangképzést, az önkifejezést és a beszédhangképzést.

Kiscsoportban a testi és szellemi fejlődés során a gyermekek egyre kíváncsibbak lesznek környezetükre és az őket körülvevő világra, amiről megfogalmazódnak bennük gondolatok, érzelmek. „Az óvónőnek minden alkalommal, de különösen az anyanyelvi foglalkozásokon beszéltetni kell a gyermeket, és arra kell szoktatni, hogy mondjon el mindent, amit észlel,

cselekszik, érez, amire gondol...” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 97 p.). Ezek pedig beszéd által kerülnek megnyilvánulásra, melyet segíteniük és ösztönözniük kell az óvodapedagógusoknak, hogy a gyermek fejezze ki magát. A beszéd, a nyelvi kultúra és a gondolkodás fejlesztésének legtermészetesebb módja tehát, hogy a gyermek mondanivalója napról napra jobban kifejezésre jusson. Kiscsoportban a gyermekek számára a beszélőszervek működtetése még kisebb nagyobb gondokat okozhat, ezért a „(...) *helyes hangképzéssel kapcsolatban a kiscsoportban legalacsonyabb a követelményszint, mert a beszélőszervek működtetése még nem begyakorolt (...)*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975 97 p.). Ebben a korban még az óvodapedagógusnak többször kell foglalatzkodnia azzal, hogy a hibákat kiküszöböljék. A gyermekek általában helyesen képezik a magánhangzókat, de ettől függetlenül nagy hangsúlyt és figyelmet kell fektetni arra, hogy az a-á, o-ó, ö-ő magánhangzókat megfelelően képezzék, alkalmazzák beszédükben. A legtöbb nehézséget ebben a korban többek között a mássalhangzók használata jelenti. A b, p, d, t, g, k zárhangok, illetve az m, n, ny orrhangok kiejtése okozza az esetleges nehézségeket. A gyermeknek ebben az életkorban a 4-5 szóból álló mondatalkotás nem igen okoz gondot, de mindenképp el kell érni, hogy sikerüljön az ilyesfajta mondatalkotás. Állandó feladatként jelöli a kézikönyv, hogy az óvodapedagógusnak gyarapítania kell a gyermek szókincsét, illetve, hogy a mondatalkotást irányítsa. „*A gyermek mondatai ebben a korban, a tudományos vizsgálatok szerint 4-5 szóból állnak. Ilyen mondatok önálló alkotását el kell érni minden gyermeknél.*” (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 98 p.). A beszédkésztség fejlesztése céljából a csoportszobában beszélgetéseket kell szervezni a mindennapi témákról, hogy még több lehetősége legyen a gyermeknek kifejezni szavakkal és mondatokkal saját magát (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975).

A kézikönyv kiemeli már első mondatainál, hogy a kiscsoport és a középső csoport között sok azonos vonatkozás van, annyi a különbség, hogy ebben a korban a fejlesztés anyaga gazdagabb és a feladatok összetettebbek. *Középső csoportban* a beszédhangok képzésével kapcsolatban az i-í, u-ú, ü-ű magánhangzópárok, a mássalhangzóknál az s, sz, z, sz, és ly réshangok, a c, cs, dz, dzs, gy és ty zár-réshangok, illetve az r pergőhang helyes képzésére való odafigyelésre hívja fel a figyelmet. A gyermekeknek tudniuk kell megnevezni a tárgyakat, eseményeket, jelenségeket, képeket. „*A gyermekekkel összefüggő beszélgetéseket kell folytatni a látottaktól, és gyakorolni kell velük a kérdés-felelet alapján való beszélgetést, nyelvtanilag helyes és teljes mondatok alkotásával.*” (Bogosavljev, Buariu és Hornjak 1975, 124 p.). Az összefüggő és helyes mondatok

alkotásával kapcsolatban az óvodapedagógus mintaként és segítőként szolgál a gyermek számára, majd az iskoláskor előtti intézményekben szabadon tudják gyakorolni társaikkal és az óvodapedagógussal is. *„A munka folyamán, ahol csak lehet, korrelációt kell teremteni az anyanyelvi anyag és a környezetismeret elemi tudnivalói között, valamint az anyanyelv és a számfogalmak viszonyában”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 124 p.). Mégpedig ez azt jelenti, hogy az óvodapedagógus folyamatosan hibajavítást végez rejtett módon és széleskörűen bővíti a gyermekek tudását, tisztázza a számukra még nem egyértelmű dolgokat. (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975).

Nagycsoportos korosztálynál a kézikönyv az anyanyelvi foglalkozás anyagát és a munkát az iskolára való minél jobb felkészülés érdekében három részre csoportosítja: (1) *„a gyermek szókincsének rögzítése, gyarapítása és annak aktivizálása, (2) nyelvtanilag helyes szóbeli kifejezőkészség állandó fejlesztése, (3) a szóbeli kifejezőkészség magasabb szintű elsajátítása”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 157 p.).

A szókincs gyarapítása tovább folyik, mégpedig olyasfajta szavakkal, melyeket lát, hall és szemlél a gyermek (tárgyak, jelenségek, események, foglalkozások stb.). *„A nyelvtanilag helyes beszéd elsajátítása a nagycsoportban már megköveteli a helyes kiejtést, a hangsúlyozást és a szünettartást”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 158 p.). Arra kell nevelni a gyermeket, hogy a szavakat helyesen használja a mondatokban, megfelelően fejezze ki magát, a látottakat tudnia kell elmesélni. A szép és kifejező verselés szolgálja a szép beszédre való nevelés megvalósítását. Tudnia kell az életkorának megfelelő gyermekverseket vagy versrészleteket elmondani. *„A jó beszédütem, a hangsúly, a halk és hangos beszéd elsajátítása lehetővé teszi, hogy a gyermek különböző beszédhelyzetekben helyesen beszéljen”* (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak 1975, 158 p.). Ha nagycsoportos korban a gyerekeket erre buzdítja az óvodapedagógus és sikeres lesz a beszédkészség minél magasabb szintjének elérése, később a gyermek az iskolába való beilleszkedés során eredményesen teljesít (Bogosavljev, Bugariu és Hornjak, 1975).

3. Az óvodai nevelés sajátosságai az oral history módszer tükrében

Kutatásom egyik célja, hogy egy átfogó képet adjak az elmúlt század 70-es és 80-as éveinek óvodai munkájáról, így például az óvónők szakmai lehetőségeiről, nevelési módszereiről, a gyerekekkel és azok szüleivel való kapcsolattartásról, valamint az óvodák felszereltségéről és tárgyi kultúrájáról. Betekintést nyújtsak a vizsgált korszak óvónői feladataiba, és áttekintsem az óvodapedagógusokkal szemben támasztott követelményeket az óvodapedagógusi munkát meghatározó központi dokumentumok alapján. Céлом volt továbbá, hogy feltárjam a vizsgált korszak óvodapedagógusi pályával való azonosulás főbb elemeit. Bemutassam azokat a fontosabb értékeket és alapelveket, amelyeket az interjúalanyok kiemelnek a hatékony óvodapedagógusi munka érdekében, amelyek az óvodapedagógusi pályát választók számára útmutatást nyújthatnak.

A Kutatómunkám során az alábbi kérdésekre kerestem a választ: (1) mi jellemezte az interjúalanyok pályaválasztási motivációját és a hivatás iránti elkötelezettségét; (2) hogyan működtek Délvidéken, Vajdaságban az óvodák 1960-as és 1970-es években; (3) milyen főbb aspektusai voltak az óvodapedagógusi nevelőmunkának a vizsgált időszakban; (4) milyen útmutatások, módszertani tartalmak szükségesek az interjúalanyok szerint az óvodapedagógusi hivatás későbbi hatékony nevelőmunkájához.

Kutatásom során olyan óvodapedagógusok pályafutását mutatom be, akiknél nyomon követhető a hivatással való azonosulás, munkájuk során folyamatosan törekedtek a szakmai innovációra. Jeles munkájukat a különböző szakmai elismerések, kitüntetések példázzák. Jakobovics Margaretára azért esett a választásom, mert a vajdasági bábjáték létrehozója és életrekeltője. 1957-ben kezdte meg óvodapedagógusi munkáját, amit Ada község kitüntetéssel ismert el 2017-ben. Következő választásom Bózsó Erzsébetre esett, aki édesapám óvónője volt és szintén 1957-től kezdte az óvodapedagógusi szakmát. Dr. Szőke Annát azért a kiemelkedő munkásságért választottam, amit a vajdasági gyerekek, óvodapedagógusok és óvodák érdekében tett. Hagyományörző tevékenysége és a magyar identitás ápolása érdekében tett erőfeszítései Magyarország és a Vajdaság által is elismert. Szőke Anna szakma iránti elkötelezettségét mutatja, hogy nem csak az óvodai nevelésben vett részt, hanem írói tevékenységgel is foglalkozott. Óvodapedagógusok és szülők számára értékes szakkönyveket és kézikönyveket írt. Legutóbb kiadott munkája a 2000-ben, majd másodközlésben 2020-ban megjelent *Elszaladt a kemence* című könyve (ld. 3. sz. m), amely az óvodai nevelés módszertanát egész Vajdaságban forradalmasította.

A szerző meglátása szerint a könyv egy olyan gyűjtemény, ami Vajdaságban és Magyarországon is az óvodapedagógusoknak és a szülőknek segítséget nyújtott és nyújthat a jövőben is. A könyv címlapját az 2. kép mutatja. Írói munkájára példát mutat még a Volt egy pajta című műve. Versről, meséről című pedagógiai segédkönyv, továbbá A kártyavár összedől, Egy tovatűnt gyermekkor emlékei, Istenfélésre vagyunk ítélve – Tanulmányok Dél-Bánát népéletéből, valamint a Lélek és a valóság kapcsolata című munkái. Szőke Annának számos verse is jelent meg a Képes Ifjúság című folyóiratban. Kiemelkedő óvodapedagógiai munkájáért Brunszvik Teréz díjat vehetett át 2019. májusában, Budapesten, a Pesti Vigadóban Kásler Miklóstól, az Emberi Erőforrások Minisztériumának miniszterétől. „A Brunszvik Teréz-díj az emberi erőforrások minisztere által adományozható egyik legmagasabb szakmai elismerés, mely kiemelkedő óvodapedagógiai munkáért, valamint az óvodapedagógus-képzésben kiemelkedő munkát végző oktatók elismerésére adományozható. Szőke Anna az első vajdaságiként vehette át a díjat. Elmondta, büszkeséggel tölti el, hogy ilyen jelentős szakmai elismeréssel jutalmazták munkásságát. A díjra Körmöci Katalin, az Óvodai Nevelés főszerkesztője és prof. dr. H. Tóth István kandidátus, nyelvészprofesszor terjesztette fel”¹⁴ (Hét Nap, 2019). Holló Valériával óvodás korom óta ápolok személyes kapcsolatot. Őt a személyes ismeretségünkre való tekintettel választottam, hisz óvodás éveim alatt ő volt az óvónőm, akire a mai napig felnézek és tisztetek a személyisége és az óvodapedagógusi pálya iránti elkötelezettsége miatt. Gecső Márta óvónőt Holló Valéria által ismerhettem meg. Az óvodapedagógusok nagy lelkesedéssel fogadtak, és segítettek a munkám. Az interjú kérdéseit és válaszait három nagyobb kérdésblokkra osztottam fel: személyes életút, a délvidéki óvodák működése, továbbá jövőkép, tanácsok a leendő óvodapedagógusok számára. A továbbiakban bemutatom a szakmai interjúk eredményeit.

Az interjú kérdéseire kapott válaszokat az alábbi szempontok szerint elemeztem:

(1) Az interjúalanyok személyes életútja:

- családi háttér
- iskolai végzettség
- pályaválasztási motiváció
- pályakezdés

---

¹⁴ Vö.: <https://hetnap.rs/cikk/Dr-Szoke-Anna-Brunszvik-Terez-dijas-29058.html> (2020.02.04.)

- munkahelyi tapasztalatok
- szakmai elismerések, kitüntetések

(2) Óvodai nevelőmunka főbb aspektusai:

- az óvodák fenntartói
- az óvodai nevelőmunkát meghatározó dokumentumok
- intézményekkel való együttműködés, partnerkapcsolatok
- óvodákban folyó nevelőmunka sajátosságai

(3) Interjúalanyok útmutatásai, tanácsai a leendő óvodapedagógusok számára

Neveléstörténeti kutatómunkám során az interjúk készítése alatt betekintést nyerhettem személyes beszélgetések által öt nyugalmazott vajdasági óvodapedagógus személyes életútjába, munkásságába, a délvidéki óvodák működésébe és az őket meghatározó személyes élményekbe, valamint útmutatásokba, amelyeket az 1960-as és 1970-es években a hivatásuk végzése alatt gyűjtöttek össze. A dolgozat értékét növeli, hogy hiánypótló a neveléstörténeti kutatások terén a magyar óvodapedagógusokat, óvodák működését, Vajdaságot és Jugoszláviát tekintve az 1960-as és 1970-es éveket illetően.

3.1 Az interjúk eredményeinek elemzése

Az *első kérdésblokk* az interjúalanyok személyes életútját mutatja be. Közös elem az interjúalanyok életében a pályaválasztási motiváció. Motiváló tényezőként említhető meg, hogy a vizsgált időszakban az óvodapedagógus szakma hiányszakmának számított és kevés volt a diplomás óvodapedagógus, ezért jó reményekkel indultak iskolába, majd pedig munkát keresni mindannyian.

Az óvodapedagógusok egyszerű polgári családból származnak, ahol nem volt nagy anyagi hátterük, de mégis olyan irányba indultak, amely kedves nekik, tehát saját maguknak és akarataiknak köszönhetik az életükben elért sikereket. A családjukban nem volt pedagógus, a gyermekek szeretete, a velük való foglalkozás, a szervezéshez való érzékük, valamint az óvodapedagógus szakmához tartozó csodás tevékenységek, mint például a bábjáték, a képzőművészet miatt is választották ezt a hivatást. Bózsó Erzsébet szavait idézem: *„A választásom során édesanyám próbált lebeszélni és szeretete volna, hogy egyetemre menjek tovább, de én nagyon komolyan elhatároztam magam és eldöntöttem, hogy olyan iskolába fogok járni, ami*

érdekel, és amit szeretek. A mai világban nagyon kevés az olyan ember, akinek ez megadatik, hogy olyan hivatást válasszon, melyet szívből tesz, és minden energiáját belefekteti, mert szereti és fontos neki”.

Az interjúalanyok az általános iskola elvégzése után felvételiztek az Újvidéki Tanárképzőbe óvodapedagógus szakra, amely abban az időben középszintű képzésnek számított. Később a két éves Pedagógiai Akadémia elvégzésével főiskolai szintre emelték tudásukat, és így diplomás óvodapedagógusokká váltak. Dr. Szőke Anna, a pedagógiai akadémia elvégzése után egyetemi szinten továbbképezte magát. Néprajzszakot végzett a Debreceni Egyetemen, és ugyanitt szerzett doktori (Ph.D) fokozatot.

Az interjúalanyok részletesen beszámoltak az újvidéki tanárképzőn folyó óvodapedagógus képzés sajátosságairól. Elmondásuk szerint a képzés alatt tankönyvük nem volt, az óra anyagát lejegyzetelték, majd abból készültek a vizsgákra. Magyarországról folyamatosan vásárolták és használták a magyar nyelvű tankönyveket, szakirodalmakat, folyóiratokat, amelyek segítették a tanulmányi követelményeik teljesítését. A módszertani képzést színvonalasnak ítélték meg. A képzési követelményekkel kapcsolatban Szőke Anna úgy emlékszik vissza, hogy *„nagyon erős és magas kritériumoknak kellett megfelelni ahhoz, hogy ők bent maradhassanak az iskolában”*. Az első két évben általánosan művelő tantárgyaik voltak, csak a harmadik évtől jártak hospitálni, továbbá negyedik és ötödik évtől foglalkozásokat tartottak, amire gyakorlati jegyeket kaptak.

Az interjúalanyok pályakezdőként egész Vajdaság szerte el tudtak helyezkedni. Jakobovics Margareta Bácskossuthfalván, Holló Valéria Oroszlámoson, Gecső Márta Becsén, Bózsó Erzsébet Moholon kezdte hivatását, Szőke Anna pedig Kishegyesen kezdte meg pályafutását. Bózsó Erzsébet és Szőke Anna abból az óvodából ment nyugdíjba, ahol óvodapedagógusi hivatásukat elkezdték. Az interjúalanyok pályafutása is jól bizonyítja, hogy az 1960-as és 1970-es években az óvodapedagógusi diploma megszerzését követően könnyen el lehetett helyezkedni. Ennek egyik oka, hogy a II. világháború után kevés volt a diplomás óvónő. Az interjúalanyok visszaemlékezve az óvodai nevelő munkájukra meghatározó élményükként említették, hogy a gyerekek óriási örömmel, jókedvvel jártak az óvodába, tele voltak sikerélményekkel, elégedettek voltak a szülők. A bábelőadások és a színpadi események, a gyermekekkel töltött idő felejthetetlen élményeket okozott számukra. Bózsó Erzsébet azt a fontos eseményt emelte ki, ami a magyar identitás ápolásához járult hozzá. Őt idézve: *„Sosem*

felejttem el az ünnepséget, ahol magyar népviseletben magyar táncokat adtunk elő a gyerekekkel.”

Az óvodák egy része, ahol az interjúalanyok dolgoztak, hallgatók mentorálását is felvállalták. Jakobovics Margareta, Szőke Anna, Bózsó Erzsébet és Holló Valéria beszámolt arról, hogy a hallgatók gyakorlati tevékenységének támogatásánál örömmel adták át szakmai tapasztalataikat és fejlesztették a hallgatók kompetenciáit. Elmondásuk szerint nagyon büszkék arra, hogy olyan hivatást választottak, amelyet szívből végeztek, örömmel jártak be a munkahelyükre, ha újra kellene szakmát/hivatást választaniuk, ugyan ezt a szakmát választanák. Mind az öten sikeresnek tartják magukat, úgy érzik mindent megtettek, hogy a legtöbbet hozzák ki a gyermekekből. Örömmel tölti el őket, amikor egykori mentoráltjaikkal és az óvodai csoportjukba járó gyerekekkel találkoznak. Képesítéseikre, eredményeikre, sikereikre nagyon büszkék (vö. Kovács és Fáyné, 2015; Dombi és Kovács, 2015).

A második kérdésblokk a Vajdaságban lévő délvidéki óvodák működését vizsgálja és mutatja be az öt interjúalany szemszögéből.

A vizsgált időszakban az óvodákat államosították és csak állami fenntartású óvodák voltak. Elmondásuk szerint nem voltak egyházi fenntartású és magánóvodák működésben. Szőke Annával készített interjú rámutat arra, hogy az óvodai gyakorlatban nem jelenhettek meg a vallásos nevelés elemei. Így például *„a gyerekek Karácsonyra való felkészítésénél nem a Jézuskától várták az ajándékot, hanem a Téliapótól.”*

Az óvodai nevelést szerbhorvát nyelven megjelenő központi programok határozták meg, amely alapján a nevelés szocialista szellemben folyt. Az „Uputstva vaspitaču dečjeg vrta” (Útmutató az óvodai nevelőnek) és „Predškolsko vaspitanje” (Az iskoláskor előtti nevelés) című szakmai anyag pontos módszertani útmutatást tartalmazott a nevelő munkára és az óvodapedagógus feladataira vonatkozóan. Pontosan megadta azokat a tartalmakat, amiket fel kellett dolgozni. A vizsgált időszakban az óvodapedagógusoknak nem volt módszertani szabadságuk. Az óvodapedagógusok szigorú szabályrendszerét mutatja, hogy Jakobovics Margareta szerint, csak vezetői engedéllyel léphettek fel ünnepségeken. A szerbhorvát központi dokumentumok mellett a Magyarországon megjelenő Nevelőmunka az óvodában (1957) és az Óvodai Nevelési Program (1959, 1971) című kézikönyvet is használták az óvodapedagógusok.

A személyes beszámolókból kiderült, hogy az 1960-as és 1970-es években a vajdasági óvodák együttműködtek különböző intézményekkel. Gecső Mártával készített interjú rámutat

arra, hogy egészségügyi intézményekkel (gyermekorvosokkal és egészségügyi nővérekkel) folyamatosan egyeztettek, Bózsó Erzsébet a társadalmi és munkaszervezeteket, Jakobovics Margareta a szakmai felügyeletet, Holló Valéria és Szőke Anna a kulturális intézményeket és a tanügyi tanáccsal való együttműködést emelte ki. Havonta egy alkalommal pártgyűlésen kellett részt venniük. Érdekességgé említhető meg, hogy akkor végezhetette munkáját az óvodapedagógus, ha párttag volt. Ezek az együttműködések a hatékony nevelőmunkát segítették. A vajdasági óvónők folyamatosan kapcsolatban álltak a környező települések óvodapedagógusaival, hogy tapasztalatot és tudást cseréljenek. Az óvodák együttműködtek a szabadkai Tanfelügyelő Bizottsággal, akik az óvodapedagógusok szakmai munkáját ellenőrizték. Az óvodapedagógusok rendszeresen látogatást tettek más óvodákban, ahol megtekintették a foglalkozásokat, megnézték a csoportszoba berendezését, az óvodapedagógusok által készített szemléltető eszközöket. Ezek a látogatások szakmai tapasztalatcserére is lehetőséget adtak. Jakobovics Margareta elmondása szerint azokban az óvodában, ahol dolgozott, az óvodapedagógusok között is szoros szakmai együttműködés volt, ami egy szakcsoport keretein belül működött. Az óvodapedagógusok pálya iránti elkötelezettségét mutatja, hogy a szakcsoport tagjai a szabadidejüket is szakmai megbeszélésekre áldozták. A szülőkkel való együttműködést szintén a központi óvodai nevelési program határozta meg. Ennek megfelelően félévente kettő szülői értekezletet kellett tartaniuk, mellette havonta egy alkalommal vagy szükség szerint fogadóórát biztosítottak. A Bózsó Erzsébettel készített interjú rámutat arra, hogy az 1960-as és 1970-es években a szülők jelenléte az óvodai életben nagyon sokat számított. Kiemeli, hogy a szülők sokat segítettek, együttműködtek az óvodapedagógusokkal, az anyagi háttérüktől függetlenül támogatták az óvodát. Felnéztek az óvodapedagógusokra, elismerték nevelő munkájukat.

A kérdéssor egyik fontos elemét képezi, hogy Vajdaságban az óvodák mennyire voltak multikulturálisak. Hogyan folyt a kétnyelvű nevelés, azaz hogyan történt a szerbhorvát nyelv tanítása a magyar nemzetiségű gyermekeknél. Az interjúk készítése során kiderül, hogy ahol az interjúalanyok dolgoztak, nemzetiség szerint külön magyar és szerb csoportok voltak. 1972-től viszont már vegyes csoportokat is létrehoztak, és a két nemzetiség tagjai elfogadóak voltak egymással. Erre mutatnak példát Jakobovics Margareta szavai: *„Nagyon elfogadó volt a két nemzet egymás iránt, volt olyan is, hogy vendégségbe ment a szerb csoport a magyar csoporthoz vagy óvodába, illetve fordítva. Szerették, kedvelték egymást”*. A szakmai pályafutásuk alatt mind

az öt interjúalany magyar nyelven (anyanyelvükön) tanított, viszont a szerbhorvát nyelvet is tanították, mint a környezet nyelvét, tehát az óvodapedagógus szakma gyakorlásához szükséges volt mindkét (szakmai) nyelv ismeretére, annak ellenére, hogy magyar nyelvű képzésben részesültek. A kétnyelvűség működésénél Holló Valéria részletesen beszámol arról, hogy hogyan működtek a vegyes csoportok esetén a foglalkozások: *„Amikor a magyar gyerekekkel tartottam foglalkozást, addig a szerb gyerekekkel foglalkozott a dada, majd pedig fordítva. Sokszor volt olyan is, hogy szülők kértek bennünket, hogy ne válasszuk el a gyerekeket, tartsunk nekik együtt foglalkozásokat, ezáltal is könnyebben tanulják meg a két nyelvet. Ilyen esetben megbeszéltük, hogy az egyik nap magyarul, a másik nap pedig szerb nyelven tartjuk a foglalkozásokat”*. Az elmondások szerint, ennek köszönhetően, az a magyar gyermek, aki a vizsgált időszakban járt óvodába, biztosan megismerkedhetett a szerbhorvát nyelvvél. A szerbhorvát nyelv tanításának módszertanát az óvodai nevelési program írta elő, aminek a gyakorlati megvalósítását a kreativitásuknak megfelelően alakították. Így például Gecső Márta a hétköznapi életben megjelenő fontosabb szavakat, kifejezéseket gyarapította, így például a köszönések, köszöntések és az étkezési szokásokhoz használt kifejezések így például Köszönöm szépen! Jó étvágyat! Egészségedre! mindkét nyelven elmondták egymás után. Jakobovics Margareta, amikor a gyermekeket óvodai és városi rendezvényekre készítette fel, tartalmi elemeibe illesztette be a szerbhorvát nyelvet, így a gyerekek szerbhorvátul tanultak meg verseket, énekeket. Szőke Anna pedig azt emelte ki, hogy ő a mozgásos tevékenységekbe építette be a szerb nyelvet, így a különböző mozgásformákat szerbhorvát nyelven megtanulhatták a gyerekek. Kezdetben napi 10-percet kellett a környezet nyelvével foglalkozni, viszont később változott az óvodai program és a kijelölt napokon fél órát szerb nyelvet tanító tanár tanította a gyerekeket. Ebből is látható, hogy az óvodákban mindkét nemzet kultúrája, magyar és szerb hagyományok ápolása is fontos volt, a szerbhorvát nyelv tanítása mellett az állami ünnepeken elő kellett adni egy szerb folklór darabot. A hagyományok ápolása és őrzése mind az öt interjúalanyuk nagyon fontos és kedves, viszont Szőke Anna kimagasló ezen tevékenységekben és sikerekben, hiszen ő alapította és ma is az elnöke a Vajdasági Magyar Óvodapedagógusok Egyesületének. Elmondása szerint azért hozta létre 1995-ben az egyesületet, mert úgy érezte, hogy kell egy olyan közeg a vajdasági magyar óvodapedagógusoknak, ahol szakmai, pedagógiai, műveltségi tudást kaphatnak, felkarolhatják és segíthetik egymást. Továbbá fontos eleme az Egyesületnek, hogy az óvodapedagógusok álljanak ki magyarságukért, a magyar öntudatukért, a

hagyományaikért és a kultúrájukért. Szintén 1995-ben megrendezte az I. Vajdasági Magyar Óvodások Színjátszó Találkozóját, amely szintén a hagyományok ápolásához fűződik. A mai napig megrendezésre kerül. A két szervezetnek fő célja a továbbörökítés.

Az óvodában folyó nevelőmunkát az óvodapedagógusok által összeállított hetirend (órarend) és napirend határozta meg (ld. 4. sz. m). A hetirend azokat a nevelési területeket tartalmazta, amivel egy adott napon az óvodapedagógusoknak foglalkozniuk kellett. Erre mutat példát az 3. sz. kép. Az előírások szerint meghatározott számban kellett a heti foglalkozásokat tartani: anyanyelv és beszédkésztségből (2 alkalom), környezetismeretből (2 alkalom), testnevelésből (2 alkalom), elemi matematikai képzetekből (1 alkalom) és ének- zenéből (1 alkalom). Ehhez hozzá tartozott a napi 10 perc környezeti nyelvvel való foglalkozás, amely később kijelölt tanárral működött. Holló Valériával való interjú által részletes példát kaptam a napi tevékenységekről. Az elmondottak szerint úgy történt, hogy a nap folyamán az első tevékenység 8-8.45-ig tartott, ahol a gyermekek szabad játéktevékenységben vehettek részt. Az első kötelező foglalkozás 9-órától kezdődött, amin a gyerekeknek részt kellett venniük. Ez is mutatja, hogy az óvodának iskolaelőkészítő funkciója is volt. A foglalkozás történhetett például a szőnyegen, az asztalnál. A foglalkozások időtartamát a gyermekek érdeklődése és életkora határozta meg, ami az előírt anyagtól függően 15-40 percig tarthatott. Ilyenkor a foglalkozásba bele kellett tenni érdeklődést felkeltő és készségfejlesztő verseket, mondókákat és találós kérdéseket. A második kötelező foglalkozás 10.30-tól 11-ig tartott, amikor az előző munkákat befejezték (például rajzok). Ezt követte az udvari tevékenység, a friss levegőn tartózkodás 11-től 12-ig, hideg idő esetén helyette didaktikus vagy ritmikus, dalos játékokat játszottak, illetve anyanyelvi vagy matematikai fejlesztő játékokat.

Engedélyezettek voltak a kirándulások, ezek közé tartozott a táboroztatások és a hegyekben történő kirándulások, amely az óvoda által került megszervezésre és az óvodapedagógusok kísérték a gyermekeket. Ezeken az eseményeken a szülők nem vehettek részt.

Mindegyik interjúalany kiemelte, hogy a sajátos nevelésű gyermekeket (fogyatékkal élő és a pszichés fejlődési zavarral rendelkező gyerekeket) az ép fejlődésű gyerekekkel nevelték. Az óvodákban nem volt gyógypedagógus, amely megnehezítette az óvodapedagógusok munkáját. Az óvodapedagógusok az egészségügyi dolgozóktól (például orvosok, pszichológusok) kértek szakmai segítséget. Érdekességként említhető meg, hogy azokban az óvodákban, ahol az interjúalanyok dolgoztak, 1990-től volt lehetőség speciális óvodai csoport

létrehozására. Ezekben a csoportokban már gyógypedagógusok foglalkoztak a gyerekekkel.

Az interjúalanyok a fegyelmezés és jutalmazás kérdésével kapcsolatban eltérő tapasztalatokat és élményeket meséltek. Az óvodapedagógus által megítélt nem megfelelő viselkedés esetén alkalmazták az asztal mellé állítást, figyelemelterelő készségfejlesztő játékokkal (pl. „pötyi”, „csendkirály”), székre kiültetést, és sarokba állítást. Természetesen a jutalmazás sem maradt el. A jutalmazás módszerek között megtalálható volt például szóbeli dicséret, napos választása. Érdekességgént említhető meg, hogy a fegyelmezési módszerek között a „piros pont” és a „fekete pont” osztása is megjelent, ami az óvodák iskolás jellegét mutatja.

Az interjúalanyok összességében elégedettek voltak a délvidéki óvodarendszerrel, mert nem voltak elnyomás alatt, a hagyományok és az anyanyelv ápolása engedett volt és használhatták a magyarországi szakirodalmakat. Geecső Mártával készített interjúból kiderül, hogy az óvodapedagógusi adminisztratív teendőket csökkentené, valamint Szőke Anna a magyar óvodapedagógus képzést változtatná meg, amely jobban kitér a magyarságra, a hagyományokra, valamint a szülőkkel való foglalkozásokra.

A *harmadik kérdésblokk* a jövőbeli óvodapedagógusok számára nyújthat útmutatásokat, amelyben az öt interjúalany tanácsokat, értékeket, módszereket és tapasztalatokat oszt meg az olvasóközönséggel.

Jakobovics Margaretta hangsúlyozza, hogy az első, amit megtanítana a leendő óvodapedagógusoknak az a bábjáték lenne. Ez is mutatja, hogy ezt a területet szívügyének tekintette, és örömmel venné, ha a jövő generációja továbbvinné az óvodai gyakorlatban. A bábkészítésre is felhívja a figyelmet, hisz ő maga is a mai napig saját tervezésű bábokat készít. Fontosnak tartja a mesezsákot, amelyet ő vezetett be először Vajdaságban, a mese és báb foglalkozások részeként. Az óvodapedagógusi szakma szerint a mesélés nagy mestere Bózsó Erzsébet. Az interjúalany arra hívja fel a leendő óvodapedagógusok figyelmét, hogy a mesének meghatározó szerepe van a gyermekek harmonikus személyiségfejlődésében. Erről a következő gondolatokat fogalmazta meg: *„Fontos, hogy az óvodapedagógusok sokat meséljenek és maradandó, örömmel teli, boldog pillanatokot okozzanak a gyerekeknek”*. Holló Valéria az óvodapedagógus mintaadó személyiségét tartja meghatározónak, ami példát mutat a gyermekek számára. Szőke Anna a hagyományörzés fontosságát emeli ki. A hagyományörzésre mutat egy példát az 5. számú melléklet (ld. 5. sz. m.). Emellett lényegesnek tartja a természetben való

kirándulást és az önfeledt játékot, amelyek felejthetetlen élményeket nyújtanak a gyerekek számára. A harmadik kérdésblokk egyik fontos kérdése, hogy miben lették örömeiket az interjúalanyok az óvodapedagógusi pályájuk során. Mindannyiuk válaszából a gyermekközpontúság érzékelhető, hisz azt emelik ki, hogy a gyermekek mosolyában, vidámságában, boldogságában, fejlődésükben lették örömeiket.

Elemézve az interjúalanyok válaszait megállapíthatjuk, ők az óvodapedagógusi pálya központi elemének az óvodapedagógus személyiségét tartják, melynek az óvodapedagógusok személyiség legfontosabb értéként emelték ki: gyermekek szeretete, türelem, megértés, kiegyensúlyozottság, szavahihetőség és szakmai felkészültség. A hivatás iránti szeretetre és a pálya iránti elkötelezettségre is felhívják a figyelmet.

Összegzés

A kutatás során három kérdéscsoport vizsgálatára került sor (1) a vajdasági óvodai nevelés alapelvei, célja és feladatai a 1970-es és 1980-as években megjelent pedagógiai dokumentumok alapján, (2) az óvodapedagógusok feladatai, módszerei a kisgyermek beszédfejlesztésével kapcsolatban az „Iskoláskor előtti nevelés” című dokumentum szerint, (3) az óvodai nevelés sajátosságai a vizsgált időszakban óvodapedagógusként tevékenykedő interjúalanyok szemszögéből.

Summázva az eredményeket megállapítható, hogy a vajdasági óvodai nevelésben a szocialista ideológia volt jellemző. Az óvodapedagógusok munkáját tanterv-jellegű központi kézikönyvek határozták meg, amelyek pontosan leírták azokat a nevelési területeket, tartalmakat, amiket fel kellett dolgozni. Előírták az óvodapedagógusok által alkalmazható nevelési módszereket. Az interjúk rámutatnak arra, hogy az óvodapedagógusoknak nem volt módszertani szabadságuk. Szigorú szabályok keretei között végezték nevelőmunkájukat. Az óvodai nevelőmunka célját és szemléletét meghatározta az iskolai életre való felkészítés. A dokumentumok elemzése által megállapítható, hogy az óvodai nevelés iskolás jellegű volt. Erre mutat példát, hogy az óvodapedagógusok nem a mai értelemben vett heti tervet készítették, hanem órarend alapján végezték munkájukat, valamint a programok nyelvezetében megjelenik a tanítani, tanulni, tanterv kifejezés.

A vizsgált pedagógiai programok során körvonalazódott, hogy a dokumentum az oktató-nevelő tevékenységének tanterve szempontjából csoportokra bontva pontos feladatkörrel, leírással, útmutatással és módszertani tanácsokkal látta el az óvodapedagógusokat. Ezáltal az óvodapedagógusok széleskörű és sokszínű tartalomhoz jutottak, amely a mindennapi munkájukat segítette. A különböző oktató-nevelő tevékenységek óvodai és nevelési feladatai közül kitért arra, hogy az 1975-ös program a testnevelés és egészségügyi nevelést, környezetismeretet, a beszéd-készség fejlesztését, képzőművészeti nevelést, zenei nevelést, elemi matematikai fogalmak elsajátítását, és a környezet nyelvét foglalta magába. Továbbá a tevékenység tartalmából feladatokat, tartalmakat, a foglalkozások anyagait és az utasításokat foglalta magába. Az „Iskoláskor előtti nevelés” című pedagógiai program óvodai oktatás-nevelés célja szerint megállapítható az 1975-től 1990-ig tartó időszakban, hogy az óvodapedagógusoknak bizonyos mértékben a gyermek fizikai, értelmi, társadalmi igényeihez, lehetőségeihez alkalmazkodniuk

kellett, és ennek megfelelően alakítaniuk az óvodai élet mindennapjait, követelményeit, hogy minden gyermek képességei a lehető legnagyobb mértékben kifejezésre jusson. A vizsgált dokumentum már az elején hangsúlyozta, hogy a gyermekek szükségleteinek kielégítése az egyik legfontosabb követelmény, amit mindenekelőtt szem előtt kell tartani, éppen ezért a dokumentum a napirend kialakítására és a gyermek tevékenységének megszervezésére (belső élet megszervezése) is gondot fordított.

A „Beszédkészség fejlesztése” című fejezet felépítése szerint a beszédkészség fejlesztésének feladatait, az anyanyelvi foglalkozások anyagait, az utasításokat és az irodalmi művek válogatásait foglalta magába. Ez részletes leírást nyújtott az óvodapedagógusoknak az óvodai oktatás és nevelés megszervezésének, alakításának módszertani pontosságát elősegítve. A beszédkészség fejlesztése fejezetben korcsoportokra bontva egyszerre található a gyermekek életkori sajátosságainak ismertetése, a beszélőszervek működése és azok fejlődése, fejlesztési lehetősége, ehhez társított módszertani anyag, továbbá az anyanyelvünkhöz tartozó irodalmi, népköltészeti alkotások ajánlása, mely során komplex, átfogó segítséghez jutottak az óvodapedagógusok a pedagógiai program által.

A magyar óvodapedagógusok a központi szerbhorvát program mellett a magyar nyelvű a Magyarországon megjelenő Nevelőmunka az óvodában és az Óvodai Nevelési Programot használhatták. Feltételezhetően azért volt engedélyezett, mert a magyar nyelvű dokumentumok is a szocialista ideológiát közvetítették. A magyar identitás ápolására, a magyar kultúra hagyományörzésére az interjúalanyok a személyes beszélgetés során számos pozitív példáról számoltak be. Az óvodapedagógus munkájának értékei között megjelenik a gyermekközpontúság, a hivatástudat és a pálya iránti elkötelezettség.

A téma további kutatási lehetőségei közül célokom, hogy a továbbiakban a vajdasági magyar óvodapedagógusi professzionalizáció jellemzőinek többszemponútú feltárásával foglalkozzak. Ezen kívül a vajdasági óvodapedagógusképzés sajátosságainak vizsgálata, a vajdasági magyar és a magyarországi óvodák működésének összehasonlító vizsgálata, továbbá az elméleti háttér további szakirodalommal való kiegészítése és további korabeli adatok feldolgozása is kihívást jelent számomra.

Felhasznált irodalom

Kéri Katalin 2001. *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Műszaki könyvkiadó. Budapest.

A Szerb Szocialista Köztársaság statisztikai hivatalának 1975-, 1976-, 1980-, 1984-évi adatai és a Szerb Köztársaság statisztikai hivatalának 1990-évi adatai.

Bogosavljev, Miodrag, Bugariu, Julijan, és Hornjak, Magdalena 1975. *Az iskoláskor előtti nevelés a Vajdasági SZAT-ban*. Tartomány Tankönyvkiadó Intézet. Újvidék.

Dombi Alice és Kovács Krisztina 2015. Mentor Teacher Training in the Light of a Study at the University of Szeged. *The New Educational Review*, 15(2), pp. 201-210. On-line: <https://tner.polsl.pl/e40/a17.pdf>

Földi Pál 1959. *Gondolatok a marxista-leninista filozófia tárgyáról*. Az Egri Pedagógiai Főiskola évkönyve (5. köt.) = *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis* (Tom. 5.). pp. 297-336

Kamenov, Emil 1987. *Predškolska pedagogija. Knjiga prva*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd.

Kopas-Vukašinović, Emina 2004. *Karakteristike i razvoj programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje*. Universitet u Novom Sadu Filozofski Fakultet. Novi Sad.

Kovács György, Lévy Pálné és mtsai. 1971. *Óvodai Nevelési Program*. Tankönyvkiadó Vállalat. Budapest.

Kovács Krisztina és Fáyné Dombi Alice 2015. Mentortanár szakos hallgatók mentorképe, mentorszerep-felfogása. In: Torgyik Judit (szerk.): *Százarcú pedagógia*. International Research Institute s.r.o, Komárno. 319-331.

Mačković, Stevan - Dujo, Runje - Srdić, Vesna – Vass, Géza. 2004. *Az iskoláskor előtti nevelés kialakulása és fejlődése Szabadkán*. Naša Radost Iskoláskor Előtti Intézmény. Szabadka.

Mirnic Károly 1997. Az óvodától az egyetemig – anyanyelven. In: Gábrityné dr. Molnár Irén–Mirnic Zsuzsa (szerk.) *Anyanyelvi oktatásunk*. Magyarságkutató Tudományos Társaság. Szabadka.

Pálincás József 1984. *Walter magisztertől a tudományegyetemig*. (Iskoláink rövid története.) Forum Könyvkiadó. Újvidék.

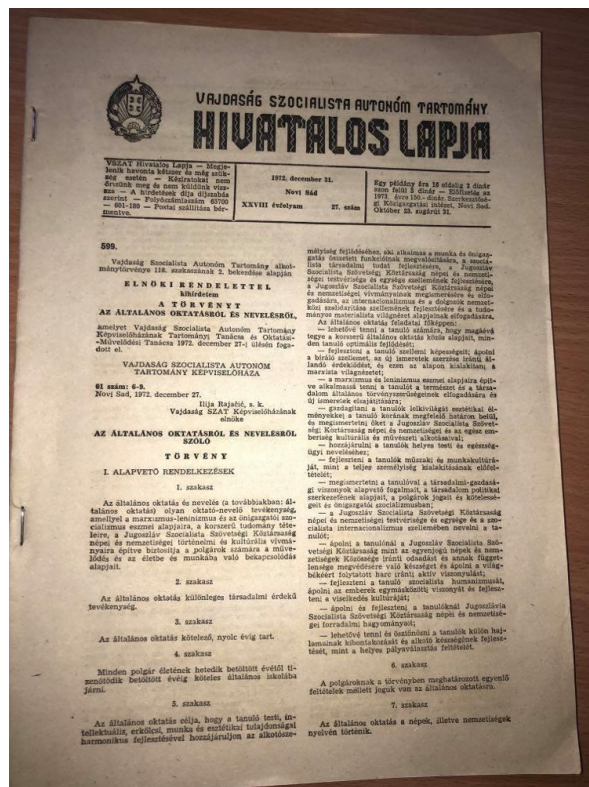
Raffai Judit, Vukov Raffai Éva és Mikuska Éva 2018. *Anyanyelv és identitás. A vajdasági magyar óvodatörténet 175 éve*. Tanulmányok, 2018, 56. Füzet, 1:179-194.

- Reisz Béla 1977. *A szovjet pedagógia hatvan éve*. Módszertani Közlemények 1977. 17. évf. 5. szám. 257-260.
- Szabó Erzsébet, Balogh Eszter és mtsai. (1957). *Nevelőmunka az óvodában*. Tankönyvkiadó Vállalat. Budapest.
- Szloboda Ilona 1996. *A Zentai óvodák története*. Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok köre. Zenta.
- Szőke Anna 2000. *Elszaladt a kemence*. Forum Könyvkiadó. Újvidék.
- Szőke Anna 2002. *Volt egy pajta. Versről, meséről-Pedagógiai segédkönyv*. Forum Könyvkiadó. Újvidék.
- Szőke Anna 2010. „Istenfélésre vagyunk ítélve”: *Tanulmányok Dél-Bánát népeletéből*. Forum Könyvkiadó. Újvidék.
- Szőke Anna 2015. *A lélek és a valóság kapcsolata*. Forum Könyvkiadó. Újvidék.
- Szőke Anna 2020. *Elszaladt a kemence*. Forum Könyvkiadó. Újvidék.
- Tóth Péter 2019. Dr. Szőke Anna Brunszvik Teréz-díjas. 74. évf. 24. Szám. <https://hetnap.rs/cikk/Dr-Szoke-Anna-Brunszvik-Terez-dijas-29058.html> (2020. 02. 04.)
- A Jó Pajtás Szerkesztősége 2013. *Jó Pajtás és Mézeskalács*. Újvidék. Napocska Oldal. Letöltés: <https://napocska.hu/j-pajts-s-mzeskalacs-jvidk/> (2022.01.05.)
- Vajdasági Szocialista Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja. 1972 év. 27. szám. *Törvény az iskoláskor előtti nevelésről és oktatásról*. Újvidék.

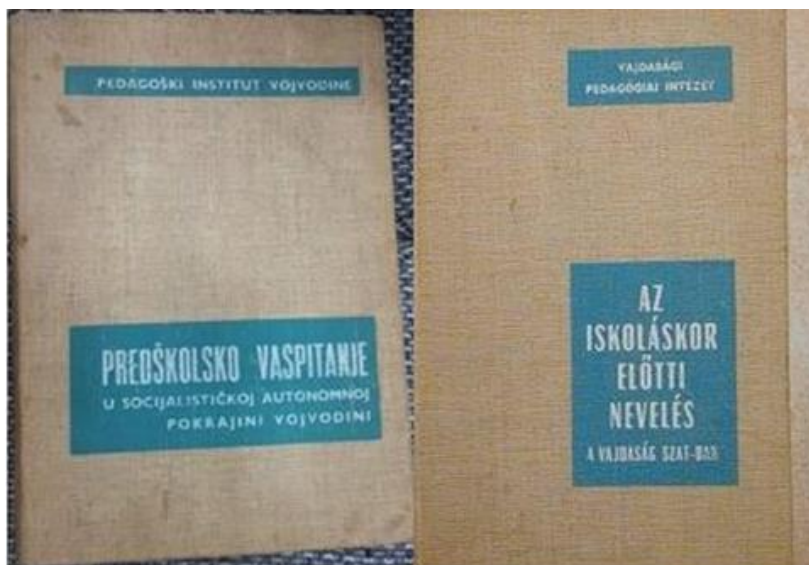
Ábrajegyzék

1. sz. ábra: Az óvodás és bölcsődés gyermekek száma 1975 és 1990 között Vajdaságban 14
2. sz. ábra: Az intézmények száma 1975 és 1985 között Vajdaságban..... 15

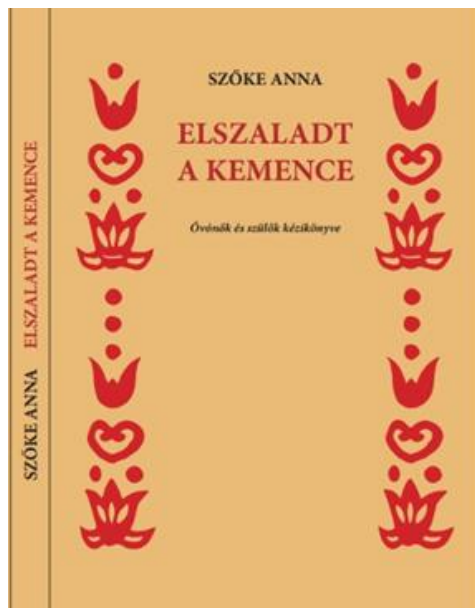
Mellékletek

Melléklet 1: A Vajdasági SZAT Hivatalos Lapjának fedőlapja

Melléklet 2: Az iskoláskor előtti nevelés című pedagógiai program fedőlapja (szerbhorvát és magyar nyelvű)

Melléklet 3: Szőke Anna: Elszaladt a kemence című könyve

óra	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat
I.	Környezetismeret.	Zenei műv.	Porcelán készítés.	Matematika	Történevelés.	
II.			Képzőművészet.			
			II. félév			
I.	Környezetismeret.	Zenei műv.	Porcelán készítés.	Matematika	Történevelés.	
II.	Képzőművészet.	Porcelán készítés.	Képzőművészet.	Történevelés.	Környezetismeret.	

Melléklet 4: Óvodapedagógus által összeállított hetirend (1978)

Melléklet 5: Magyar népviseletbe öltözött óvodások egy óvodai ünnepségen